

Sait etinoglu

Sermayenin

“Türk”

leŖtirilmesi

İÇİNDEKİLER

SERMAYENİN “TÜRK”LEŞTİRİLMESİ	3
Osmanlıda Milliyetçiliğin Keşfi	4
‘ Milli İktisat ’	8
İmparatorluk Döneminde Gayri Müslim Unsurların Tasfiyesi	12
Ege’deki Katliamlar	15
Ermeni Soykırımı	20
Karadeniz Bölgesindeki El Koymalar , Talanlar ve Katliamlar.....	27
Asur Soykırımı	28
Araplara Yönelik Eylemler	30
‘ Milli İktisat ’ın Başarısı	30
‘ Cumhuriyet ’ Rejimi Dönemindeki Tasfiyeler	34
Nüfus Mübadelesi yoluyla tasfiye.....	34
Gayrimüslimlerin Çalışma Yaşamından Tasfiyesi.....	38
İskân Kanunu ve 1934 Trakya olaylarıyla Yahudilerin Sürülmesi	39
“Hatay” Sorunu Sırasında Ermenilere Yönelik Baskılar ve Tasfiyeler	40
1942 Varlık Vergisi Zoru İle Sermaye Transferi	40
Yirmi Kur’a İhtiyatlar Olayı	42
6/7 Eylül 1955 Talanı.....	42
1964 ve 1974 Kıbrıs Olayları	44
Sonuç Yerine	45

SERMAYENİN “TÜRK”LEŞTİRİLMESİ

*“Bu toprakta Türklerin, sadece Türklerin
yaşamasını ve ona tamamen sahip
olmasını istiyoruz. Milliyeti yahut
dini ne olursa olsun,
Türk olmayanlar kahrolsun”*

Dr. Nazım¹

Sait ÇETİNOĞLU

¹ Mevlanzade Rifat Efendi , Türk İnkılabının İcyüzü, Halep, 1929 s 89 . Akt Hovhannisyan nikolay, Ermeni soykırımı Çev. Atilla Tuygan Pencere y. 2005 İst. s 81

Osmanlıda Milliyetçiliğin Keşfi

Genel olarak tarihçiler, *Türkçülüğün*, imparatorluğun bünyesindeki unsurları bir arada tutmaya yönelik pragmatik *Osmanlıcılık* politikalarının 1913 Balkan yenilgisinden sonra bir seçenek olmaktan çıkmasından ve yönetici sınıfınca terk edilmesinden sonra ortaya çıktığını kabul ederler.

Ancak İttihatçıların düşünsel arka planına baktığımızda *Osmanlıcılık* veya benzeri *İslamcılık* gibi kozmopolit düşüncelerle Müslüman – Türk unsurun egemenliği ve üstünlüğünü anlamışlardır. “Osmanlı yöneticilerine egemen olan ve Türkçü veya Osmanlıcı hangi biçim altında olursa olsun savundukları *millet-i hakime* fikridir”² İttihatçılar da dahil olmak üzere tüm Osmanlı yönetici sınıfının imparatorluğu bir arada tutabilmek için geliştirdiği tüm düşünceler daima hakim etnisitenin tartışmasız egemenliği olarak anlaşılmıştır. ‘*Millet -i Osmaniye*’ terkininin açık karşılığı *Türk*’tür.³

İttihatçıların öncüllerinin, ideologlarının ve yöneticilerinin düşüncelerine baktığımızda bu olguyu açıkça gözlemleyebiliriz; Şinasi, “Türk yurdunda gayrimüslim tabakanın kendi lisanlarıyla birer gazete çıkarmakta oldukları halde millet-i hakime’den hiç kimsenin Tercüman-ı Ahval’ın intişarına kadar böyle bir teşebbüse girişmediği”.⁴[ne] hayiflanmakta. Namık Kemal ‘eğer Hıristiyanlar bizim egemenliğimizi isterlerse anlaşırız, pek doğaldır ki onları hükümete almadığımız için yakınma hakkına sahip olmayacaklardır.’⁵ diyerek, gözdağı vermesinin yanında; “gayr-i müslim teba’ya verilen hakların Türk-Müslüman hakimiyetini sarstıkları”⁶[nı] düşünerek itiraz etmektedir. Nihat Sami Banarlı: “Namık Kemal’in Milliyetperverliği tamamıyla Türk milliyetçiliğidir. Bu milliyetçiliğin Osmanlılık şekline bürünen dış görünüşü ise, yüce imparatorluğun engin hâkimiyetini sarsmamak için ihtiyar edilmiş bir tedbirden başka bir şey değildir”⁷ Ali Suavi, niçin Türklerin yönetici olmaları gerektiğini, ‘*Türk ırkının askeri, medeni ve siyasi rolleri itibarıyla bütün ırklardan üstün ve eski bir ırk olduğu*’ teziyle savunur. İttihat ve Terakki bu milliyetçi mirası devralmıştır.

Hareket içinde büyük ağırlığı olan Ayan Meclisi Reisi Ahmet Rıza da Osmanlıcılıktan Türk egemenliğini anlamaktadır. Türk unsurunun diğer unsurlar üzerindeki hâkimiyet kurmasını sağlamayı, politikasının merkezine koymaktadır. Osmanlıcılığı “*Türk olmaktan gurur duyan*

² Akçam Taner, İnsan Hakları ve Ermeni Sorunu İmge 2002 s 99

³ Akçam T. İnsan hakları... s 101

⁴ Oba Ali Engin Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu İmge 1995 s 184

⁵ Akçam T. İnsan Hakları... s 101

⁶ Oba A. E. Türk... s187

⁷ Oba A. E. Türk s 186

bir Osmanlıcılıktır".⁸ Hüseyin Cahit (Yalçın) çok açık biçimde Türk egemenliğini savunur ve "ne denirse densin memlekette millet-i hakime Türklerdir ve Türkler olacaklardır". Mizancı Murat: "Dostumuzun birbirinden başka zannetmek hatasında bulunduğu Türklük, Osmanlılık ve Müslümanlık adına duada kusur etmeyiz" demekle üçünü bir arada düşündüğünü ifade etmektedir.⁹

Bahaeddin Şakir ve Dr. Nazım gibi Ermeni soykırımında önemli rolleri olan yöneticiler başından beri Türkçü ideolojiyi savunmuşlardır. Dr. Nazım, Manastır'da yeğenlerinin yayınladığı *Hüsn ve Şiir* adlı derginin adını *Genç Kalemler* olarak değiştirerek, Selanik'te Cemiyetin Türkçü yayın organına çevirmiştir. Türkçülüğün henüz siyasi olarak tam gelişmediği dönemlerde bile Türkler kendilerini Osmanlının egemen unsuru saymışlar ve diğer unsurların kendilerine itaat etmesini savunmuşlardır.¹⁰

Teşkilat-ı Mahsusa'yı inceleyen bir yazar: "Teşkilatın ajanları, sorumlu oldukları devlet otoriteleri gibi, geleneksel Osmanlılık fikrine sözde bağlılıklarını gösterecekler de, teşkilat İslam birliği ve Pantürkizm fikirlerine dayanıyordu."¹¹ Yargısıyla buna işaret etmektedir. Teşkilatın en önemli simalarından Kuşçubaşı Eşref (Sencer), aynı yazara, Osmanlılık politikasını, Türklerin kendi milliyetçiliğini güçlü bir şekilde gerçekleştirmeleri için bir zaman kazanma manevrası olarak sürdürdüklerini ifade edecektir.¹²

Zaten Falih Rıfkı: "**Tarihe hakikat'in ne lüzumu var? Osmanlı tarihi, bu sebeple, bir yalan âlemi olmuştur, Yalan Şarkta ayıp değildir.**"¹³ Derken önemli bir gerçeğe işaret etmiştir.

İmparatorlukta Türkler *millet-i hâkime*, diğer unsurlar ise *millet-i mahkûme* statüsündedirler. Türkler kendilerini Osmanlı Devletinin sahibi olarak görmektedirler, diğer unsurlar ise hizmetçidir. "Daha düne kadar hizmetçilerimiz olan..." Diye başlayan hamasi nutukları hatırlayalım. "Osmanlı İmparatorluğu'nun yöneticilerinin, bir ölçüde bile olsa, Hıristiyan vatandaşlarının, reaya'larının, daha doğrusu kullarının statüsünü değiştirmek, onlara bir kapı açmak, bir parça umut vermek gibi bir derdi hiç olmamıştı"[r]¹⁴

1789 Fransız Devriminden sonra oluşan *yurttaşlık* kavramının en önemli bileşenlerinden olan askerlik hizmetinde gayrimüslim nüfus ayırık tutulmuştur. Hor görülen ve genelde aşağılanan azınlıklar belli mesleklerden ve görevlerden, özellikle askerlikten ve kamu hizmetlerinden uzak tutulmuşlardır. - Sınırlı olarak 1909 öncesi donanmada angarya görevlerini askerlikten saymazsak- Bu düzenlemeler temelinde Gayrimüslimler, "başka seçenekler aramaya ve askerlikten ve hükümetten uzakta durmaya – zorlanmadıysa da – itilmiştir. Sonuç, [Gayrimüslimlerin] aralarında kayda değer insanın sahip oldukları nitelik ve doğal

⁸ Akçam T. İnsan Hakları... s 102

⁹ Akçam T. İnsan Hakları s 103

¹⁰ Akçam T İnsan Hakları...s 102-103

¹¹ Stoddard Philip Teşkilat-ı Mahsusa Çev. Tansel Demirel , Arma Y. 2003 s 56

¹² Stoddard Teşkilat-ı... s 63

¹³ Atay, Falih Rıfkı , Zeytin Dağı Remzi Y. 1938 s 7

¹⁴ Hovhannisyan Nikolay Ermeni Soykırımı s74

yeteneklerini geliştirmiş olmasıdır. Hükümet ve askeriye ve kamu hizmetinde ücretli istihdamın sınırlı gelirlerine mahkûm edilmek yerine, zanaat, ticaret ve sanayi alanlarında sınırsız zenginlik imkânları sunan yeni ufuklara açılmışlardır”.¹⁵ Bu zenginlik el değiştirmeliydi. Osmanlı'nın talan ve fetih yetenekleri aşındığında gözler bu zenginliğe çevrilecektir.

1914 yılındaki “Mükellefiyet-i Askeriye Kanun-ı Muvakkati” ne kadar gayrimüslimler askere alınmamışlardır. Balkan savaşında Gayrimüslim gönüllülerden oluşan birliklerde kendi dindaşlarına karşı savaşmışlardır. “[Balkan savaşında] Müslüman arkadaşlarıyla birlikte mücadele edip, fedakârlık örneği sergileyen gayrimüslim Osmanlı askerleri de vardı. Yanya savunmasında görev yapan Ermeni askerler, komutanlarının takdirini kazanacak derecede başarılı olmuşlar, her şeye rağmen yerlerinde kalıp, direnme cesareti göstermişlerdi. Zayıf listelerinde çok sayıda Ermeni isminin bulunması tesadüf değildi. Aynı tarihte Osmanlı ordusunda yedek subay olan Ermeni Ohannes'de, Yanya'da Arnavud redif askerlerinin mevzilerini terk etmemeleri için büyük gayret sarfetmiş ve onları savaşa devam etmeye çağırmişti... Anadolu Ermeni ve Rumların mevzilerinde kaldıkları; firar eden askerler yüzünden müteessir oldukları görülüyordu... Yahudiler de Müslüman arkadaşları gibi hizmet ediyordu... Çavuş Mişon, savaşın en dehşetli anında bir takıma kumanda etmiş ve gösterdiği gayret ve cesareti sayesinde komutanlarınca takdir edilmişti”.¹⁶ Aynı Takdiri Sarıkamış felaketinde gösterdikleri fedakârlıklarından dolayı Enver'de Ermeni Askerleri için gösterecek, onları kutlayacak¹⁷, ancak bu takdirler gayrimüslim Osmanlı Askerlerinin tüm fedakârlıklarına karşın amele taburlarında kırılmalarını önleyemeyecektir. “Türk Hükümeti, Hıristiyanlara katiyen güvenmiyor ve onlara ne silah ve ne de üniforma vermeden Amele Taburu denilen özel çalışma birliklerine yolluyordu ve bu özel birliklere, ‘ölüm taburu’ demek daha doğru düşerdi”.¹⁸ “Amele taburlarında bu insanlar aç ve uykusuz günlerce çalışa çalışa (yol yapmak tünel kazmak, taş kırmak suretiyle) kan tükürerek, tifüsten titreyerek birer, birer ölüp giderler. Tam da istendiği gibi, sessizce, süngü ya da kurşun harcanmaksızın”.¹⁹ Balakian; “*Orduda hizmet edemeyecek kadar aşağılık kimselerdik, ama bunu parayla ödemek zorundaydık*”²⁰ sözleriyle gayrimüslimlerin nasıl aşağılandıklarını ifade etmektedir.

Osmanlı yöneticileri hiçbir şekilde gayrimüslimleri vatandaşları olarak görmemiş, haklarını tanımamıştır. Ki ardılları da aynı tavrı günümüze kadar sürdürecektir. Osmanlı Meclis-i Mebusan'ında her dinden üye varken, Ankara'da toplanan ilk meclise (kendilerini destekleyen gayrimüslim kişiler olmasına rağmen) hiç gayrimüslim üyenin çağrılmadığını da belirtelim. Meclis sadece Müslümanlara açıktır. Kemalistler başından itibaren gayrimüslimleri yurttaşları olarak görmemektedirler. Rıza Nur, Lozan'da mübadele fırsatı çıktığında tüm Gayrimüslimleri

¹⁵ Dadrian Vahakn Türk Kaynaklarında Ermeni Soykırımı Çev. Atilla Tuygan Belge Y. İst. 2005 s 285-286

¹⁶ Gülsoy Ufuk Osmanlı Gayrimüslimlerinin Askerlik Serüveni Simurg 2000 s166-167

¹⁷ Enver Paşa'yı Sarıkamış'ta kurtaran Ermeni kökenli askerlerdir

¹⁸ Sotiriyu Dido Benden Selam Söyle Anadolu'ya Çev. Atilla Tokatlı Sander 1970s 63

¹⁹ Erbil Pervin Anadolu Açılıyordu Niobe Sorun Y. 2001 s 37

²⁰ Balakian Peter Kaderin Kara Köpeği çev. Argun Ateş Belge Y. 2005 s 183

ülke dışına sürmek istemişse de bunları kabul edecek ülke bulamamış olduğunu esefle ifade etmektedir.

Osmanlı yöneticilerinin ana amaçları Osmanlı İmparatorluğun parçalanmasına karşı koymak olduğundan, imparatorluğun çok uluslu karakterini bir *zorunluluk* olarak kabul ediyorlardı - zorunluluk ortadan kalktığında ise Yüzyılın en büyük trajedisine sebep olacaklardır- parçalanmaya neden olmamak için “yönetici ulus mensupları ulusal kimliklerine açıktan sahip çıkamadılar. Tüm unsurları bağrında toplayabilecek entegre ideolojileri ‘resmi ideoloji’ olarak savundular”.²¹ İdeolojik arka planda Türkçü olmalarına karşın bunu ifade edemediler, Osmanlılık onların kamuflaj malzemesiydi. İttihatçılar dağılan imparatorluğu bir arada tutmak, dağılmasını engellemek iddiasıyla yönetime el koyduklarında, Türkçülük diğer milliyetleri dışlayacağından açıktan Türkçülüğü savunamadılar. Fakat tüm bu Türkçü ve İslamcı eğilimlerine rağmen imparatorluğun tüm unsurları ile birlikte yaşamını devam ettirmesi gerektiğine olan inanç *devletin kurtarılması* (siz bunu ayrıcalıklı geleneksel sınıfın, ayrıcalıklarını kaybetmemek çabası olarak okuyun) fikri bu eğilimlerin Osmanlıcı bir kılıf altında sunulmasını gerektirmiştir. Bu konuda ‘Cumhuriyet’i kuranların eli çok rahattır, çünkü ortada kurtarılacak imparatorluk kalmamıştır.

Aslında Mizancı Murat’ın açıkça söylediği gibi birbirinin alternatifi olamayan Osmanlılık, İslamcılık ve Türkçülük daima akılda tutulan temel ideolojinin değişik ifadeleridir ve birbirlerini tamamlarlar. Osmanlılığın maskesi düşünce Türkçülük, daima İslamcılığın koltuk değneği ile sürdürülmüştür. İslamcılık her daim yedektedir.

Bu zorunluluk Türk milliyetçiliğinin sahneye geç gelmesiyle sonuçlanacak gecikmenin ya da geç milliyetçiliğin doğal sonucu *arayı kapatma* telaşı diğer ulusal gruplara karşı açık bir saldırganlık biçimini alacaktır. Gecikmenin bir diğer sonucu da, Türkçülük ideolojisinde ırkçı düşüncelerin belli bir ağırlık kazanmasıdır.²²

²¹ Akçam T. İnsan... s 104

²² Akçam T. İnsan ... s107

‘Milli İktisat’

18. ve 19. yüzyıl Osmanlı toplumunun yaşadığı temel değişim, bir bürokratik burjuvazi ile ticaret burjuvazisinin doğuşudur. Bu burjuvazinin göze çarpan özelliği, kaynakları sultanın egemenliğinden ilk kez çekip almasıdır. Kaynaklar iki türüydü: Birincisi, Batı tipi eğitimle oluşan beşeri kaynak, (Batı tipi eğitim sultana bağlılık yerine soyut bir Osmanlı devletine bağlılık fikri geliştirerek bu kurumlarda yetişen öğrenciler tahayyül ettikleri devlet ve toplumu yaşadıkları ortamda göremeyince, İmparatorluğu reforme etmeye başladılar. Osmanlı toplumu ve devletini yenilemeyi amaçlayan bürokratik burjuvazi böylece filizlenmiştir), İkincisi Batıyla ticari ilişki kurmuş olan azınlık tacirlerinin, önde gelen Batılı güçlerin yasal koruyuculuğu altına girmesiyle zenginleşen ticaret burjuvazisi, kendi ekonomik kaynakları üzerinde tek söz sahibi oldu. Bu iki grup (bürokratik burjuvazi ile gayrimüslim ticaret burjuvazisi) birlikte Osmanlı burjuvazisini oluşturabilirlerdi fakat etnik ve dinsel çizgilerin ayrıştırdığı Osmanlı toplumsal yapısı içinde farklı yerlerde konumlanmalarından ötürü bu parçalı yapı devam etti,²³

Burada şunu da açıklamakta fayda var, bu gayrimüslim tacirlerin Batılı tacirlerle rekabetten doğan çelişkileri de vardır. Kapitalist ilişkilerin İmparatorluğun diğer bölgelerine oranla daha fazla geliştiği ve ihracata yönelik üretimin yoğun olduğu Ege Bölgesinde yabancı tacirlerle yerli Gayrimüslim tacirlerin şiddetli rekabet ve çatışma örneklerine ilişkin belgeler de mevcuttur²⁴, Batılı konsoloslar Rum ve Ermeni tüccarların rekabetlerinden rahatsızlık duymaktadırlar ve birçok kez kendi bakanlıklarına yerli Rum ve Ermeni tacirlerden şikâyette bulunmuşlardır. Hatta pazar egemenliği mücadelesinin cinayete kadar vardığı durumlara da şahit olmaktadır²⁵

Batı ile ilişki kuranlar sadece azınlıklar değildir. Müslüman tacirler de Batılı güçlerle ticari ilişki içindedirler, hatta kapitülasyonlardan faydalanmak için Batılı devletlerin uyruğuna giren Türk tacir örneklerine de rastlanmaktadır.²⁶ Müslüman tüccarlar bu durumdan şikâyetçidirler, kendilerine de imkân sağlanmasını istemektedirler: “Müslüman tüccarlar Babâli’ye müracaat ederek ticaretlerini kaybettiklerini veya Gayri Müslim ya da Avrupalı tüccarların himayesinde yapmak zorunda kaldıklarını bildirmişlerdir.”²⁷

²³ Göcek Fatma M Burjuvazinin Yükselişi ve Düşüşü Çev. İbrahim Yıldız Ayraç 1999s 104

²⁴ Kurmuş Orhan Emperyalizmin Türkiye’ye Girişi Bilim Y. 1977 s 212-220

²⁵ Kurmuş O. Emperyalizmin... s 170-171, 221

²⁶ Kurmuş O. Emperyalizmin... s 35

²⁷ Bağış Ali İhsan Osmanlı Ticaretinde Gayri Müslimler Turhan 1998s 107

Müslüman tüccarların ticarete gelişmesine ve çoğalmasına yönelik birçok özendirici tedbirler alınmış ancak bu tedbirler bunların gelişmesine yeterli olamamıştır. Süreç içinde azınlıkların ticarete durumu kendi lehlerine çevirmelerine engel olunamamıştır.

İkinci Mahmut döneminde Müslüman tüccarların gelişmesi için bazı önlemler alınmış, Müslümanlara da bazı imtiyazlar verilmiş ve İstanbul, İzmir, Bursa, Halep ve Şam gibi vilayetlerde kontenjanlar ayrılarak avantajlar sağlanmışsa da Müslüman tüccarlar bu avantajlardan faydalanamayarak durumu lehlerine çevirememişlerdir.

Padişah İkinci Mahmut'a sunulan bir takirde: "Ehl-i İslam tüccarlarının (Avrupa Tüccarı) misillu ticaretçe imtiyazları olmamak hasebiyle içlerinden Avrupa ticaretine talip ve muktedir olan mu'teberan tüccar bazen beratlı reayaya ve ekseriya Frenkler naçar iltica ile yüzde su kadar kar vererek Avrupadan getirüp ve gatr-ı-ez-memnu'at gönderdikleri emval ve eşyayı bi'l-zarure onların namına celb ve irsal etmekliğe mecbur ve çok kere dahi Frenklerin hile ve tezvirat-ı cihetleriyle mutazarrır ve mağdur ve hususen bir müddetten beri Frenklerden Külliye meslubi'l emniye olduklarından gayri bazı sahih...kimesneler emr-i ticaret için herbar Frenklere ve reayaya iltica edib durmaklığı şerafet-i islamiyelerine layık görmediklerini bildirerek 'şu gavurlara ilticadan' kurtarılmaları gerektiğini '*bir kıt'a arzuhal ile*' talep"²⁸ ediyorlardı İkinci Mahmut Müslüman tüccarların şikayetlerini göz önüne alarak bunlara da "*Hayriye Tüccarı* adıyla aynen Avrupa tüccarı statüsüne kavuşturularak aynı hak ve imtiyazlara sahip kılınmışlardır"²⁹

Sultan 2. Mahmut, Müslüman tüccarların geliştirilmesi için ilgilileri uyaran bir ferman da yayınlamıştır, fermanında: "Bu maddenin kamilen icrası ileride gerek Efrenc ve gerek reaya-yı Devlet-i Aliyemizden olanların ticaretlerine kesr vereceği melhuz olduğundan günagün hudia ve desise ile ibdaline sa'y edecekleri hedihi ve bahirdir, ona göre memurlar tarafından zinhar gevşek tutulmayı daima dikkat ve ihtimam ve tenfiz ve icralarına sa'ı mamelakelam olunsun."³⁰ direktifiyle Ehl-i İslam tüccarların korunma ve himayelerini buyurmuş ancak Müslüman tüccarlar bu avantajlarını da kullanamayarak rekabetten geriye düşmüşlerdir. "1860'lar da Ahmet Mithat Efendi ve Yeni Osmanlılar bir Müslüman -Türk ticaret burjuvazisinin yokluğunu sık, sık dile getirmiş olmaları"³¹ Müslüman -Türk tüccarın bu başarısızlığına işaret etmektedir.

Müslümanlar bürokratik burjuvaziye oluştururken azınlıklar da ticaret burjuvazisini oluşturması ve ayrı kutuplara düşmeleri, 1908 Jön-Türk Burjuva Devriminin tuhaflığıdır, bundan sonraki tarih bu 'garabetin' ortadan kaldırılmasının tarihi olacaktır. Türk bürokratik burjuvazisi devrimi yaptığıında, ittifak kuracağı 'yerli' ticaret ve sanayi burjuvazisi yoktur, 'milli'ler burjuva devrimini yaparken burjuvalar 'gayri milli'dir, 'milli' unsurlardan oluşmamaktadır (burada meşruyetini Batı'da ya da Batıcılıkta arayanların ne kadar 'milli' olabileceğini

²⁸ Bağış Osmanlı... s108

²⁹ Bağış Osmanlı... s 107

³⁰ Bağış Osmanlı... s 109

³¹ Bağış Osmanlı... s 111

tartışmıyoruz!). Türk burjuva devrimi, diğer burjuva devrimlerinde olduğu gibi ittifak kuracağı milli unsurlardan oluşan ‘milli’ burjuvazisi *olmadığından* bunu kendi eliyle yetiştirecektir.

İttihat ve Terakkinin ünlü yöneticisi (Küçük Efendi³²) ve ‘milli iktisat’ın pratisyenlerinden işe nazırı Kara Kemal : “*Avrupa’da Hükümetler ya işçiye ya da burjuva tabakalarına dayanırlar. Güç anlarında güvenecekleri toplumsal desteğe sahiptirler. Biz hangi sınıfa dayanacağız... Böyle güçlü bir sınıf Türkiye’de var mı? Bulunmadığına göre biz neden yaratmayalım.*”³³Sözleri, Gayrimüslim burjuvaziyi yok sayarak, yeni Türk Müslüman burjuvazininin yaratılması zorunluluğuna işaret ediyordu. Savaş sürecinde bunu gerçekleştirme fırsatlarına kavuşacak, istediği burjuvaziyi yaratacaktır.

Türkçülüğün ünlü ideoloğu Ziya Gökalp *İktisadiyat Mecmuası*’nda ‘milli iktisad’ın ve etnik türdeşliğin gereklerine dair yazılarında “Müslüman-Türk unsurun asker ve memur, gayr-i Müslim cemaatlerin san’atkar ve tüccar olduğu bir toplum çağdaş devlete dönüşemezdi. Türklerle ‘gayr-i Türk’ unsurlar arasında ‘müşterek bir vicdan’ yoktu. Aralarında işbölümü gerçek işbölümü değildi. ‘milli tenasüd’ün güçlenmesi için işbölümünün ancak ‘müşterek vicdan’a sahip bir toplumda oluşması şarttı. Yoksa ‘millet hali’ yapay bir nitelik taşır, gerçek anlamıyla ‘milli iktisad’a ulaşamazdı”³⁴ Müslüman-Türk unsur maddi yaşamın bütün alanlarında her türlü uğraşı kendi üstlenmeliydi, dolayısıyla diğer unsurlara maddi hayatta bir yer kalmıyordu. İş bölümünde diğer unsurlara yer yoktu. “Eğer Türkler kendi içlerinden *Avrupa sermayesinden de istifade ederek** bir ‘sermayedar burjuva sınıfı’ çıkarmayacak olursa, yalnız asker, memur ve köylüden güç alan Osmanlı-Türk topluluğu çağdaş bir devlete dönüşemezdi. Osmanlı Devleti’ni ancak Türk burjuvazisininin doğuşu kurtarabilirdi”³⁵

Meşruiyetini Batı’da arayan Müslüman-Türk bürokratik burjuvazisi ile Batı ile ticaret yaparak gelişen ve bu ilişkiden beslenen Gayrimüslim ticaret burjuvazisininin karşı karşıya geldiği Osmanlı sosyal formasyonununun “melez ekonomik-sosyal yapı”³⁶[sında] yapılan tuhaf ‘devrim’de, bütün çabalar, devleti kurtarma adına yüzyıllardır süregelen ayrıcalıklarını kaybetme tehlikesi içine giren Müslüman-Türk bürokratik burjuvazisininin kendisini kurtarma çabasıdır. Zaten İttihat ve Terakki anti-emperyalist karakter taşıyan bir hareket de değildir, Jön Türkler kendilerini Avrupa’nın rahatsızlığını ortaya koyan milliyetçiler olarak değil, Avrupa sahnesinin oyuncularını olarak görmektedirler, Bu nedenle, başarıları Avrupa başkentlerinde

³² Büyük Efendi ise Talat’tır

³³ Çavdar Tefvik Milli Mücadelenin Ekonomik Kökenleri Köz Y. 1974s 145.

³⁴ Toprak Zafer Türkiye’de ‘Milli İktisat’ Yurt Y. 1982 s 32

³⁵ Toprak Z. Türkiye’de... s 33

* Altını ben çizdim

³⁶ Bşkaya Fikret Yediyüz Ütöpya 1999 s 210

herhangi bir kaygıya da neden olmamıştır, tam tersine Meşrutiyetin ilanı Avrupa’da son otoriter rejimin yıkılması sayılarak olumlu karşılanmıştır.³⁷

Müslüman-Türk bürokratik burjuvazi, dayanacağı güdümlü, en önemlisi de Batı’da (şimdilik) ayağı olmayan (ama daha sonrası için elzem olan), Batıyı arkasına alıp kendisini tehdit edebilecek konumda olmayan bir sınıfa gereksinim duymaktadır. Müslüman-Türk ticaret burjuvazisi bu tarife en uygun zümredir. Şimdilik Batıda etkin ayağı olmayan bu zümreyi öne çıkarmak adına, Batıyla ilişkisi olan Batıdan beslenen Gayrimüslim burjuvazi, meşrutiyetini Batıda arayan bürokrasi tarafından iktisaden ve siyaseten silinmesi gerekmektedir. Bürokratik burjuvazi ancak bu koşulda kendini güvende hissedecek, yüzyıllardır süregelen ayrıcalıklarını kaybetme tehlikesini yaşamayacaktır. Üstelik suç ortağı olarak yaratılan bu burjuvazi yıllardır hamisine olan bağlılığında kusur etmeyecektir.

Gerek İttihat Terakki döneminin gerekse daha sonraki Cumhuriyet döneminin en önemli kişilerinden Fethi Okyar anılarında: “Şurası dikkatimden kaçmıyordu: Memlekette okur-yazar azlığına, vilayet, sancak ve kazalarda doktorluk, eczacılık, veterinerlik, hatta mahdut olmakla beraber mühendislik meslekleri, Türk ve Müslüman olmayan Rum, Ermeni, Musevilerin elinde olmasına, bizim: din, ırk, mezhep, milliyet farkına bakmaksızın Osmanlı olduğumuzu ısrarla ilanımıza rağmen, teşkilat için müracaat edenler arasında hemen hemen Türklerden gayrisi yoktu. Bu intibamı Talat’a söylediğim zaman içini çekti: ‘Onları Türklüğe bağlamanın zamanı da fırsatları da heder olmuş. Şimdi hepsi kendi ırk, din, milliyet ve cinsi için didiniyor, bunu da bizlerin sırtından yapıyor. Biliyorum amma elden ne gelir? Sabredeceğiz ve hakikati görerek kendimize geleceğiz. Dur hele bakalım. Şu köprüleri geçelim. Bizden önce onlar bizi terk edecek”³⁸ diyerek hem bir ezikliği, güvensizliği açıklıyor ve hem bir ihanet duygusunu sürekli aklının bir köşesinde tuttuğunu ifade ediyordu.

Talat bu serzenişlerde bulunurken, Cemiyeti inceleyen Akşin: “Cemiyet, Tüzüğü ile unsurların birliğini (ittihad-ı anasır), yani Osmanlılığı ülkü edindiği halde, üyeleri arasında ve tabii Merkez-i Umumide, Türk olmayan kimse yoktu. Gizlilik, Cemiyetin Osmanlıcı programıyla Türkçü uygulamaları arasındaki aykırılığı gizlemeğe yaramaktadır”³⁹ yargısında bulunmaktadır. Türkçü programların uygulanması yani Türk olamayan unsurların tasfiyesi programı, gayri Türk unsurların Cemiyete alınmasına engel olmaktaydı. Ayrıca cemiyetin Merkez-i Umumisinde Balkan / Makedon kökenlilerin her zaman kahir ekseriyeti teşkil ettiğini de belirtelim.

³⁷ Keyder Çağlar Memalik-i Osmaniye’den Avrupa Birliğine İletişim Y. s 36-37

³⁸ Okyar Fethi Üç Devirde Bir Adam Tercüman 1980 s 28

³⁹ Akşin Sina 100 Soruda Jön Türkler ve İttihat Ve Terakki Gerçek Y. 1980s156

İmparatorluk Döneminde Gayri Müslim Unsurların Tasfiyesi

Osmanlı yönetici ve Türkçü ideologlarına göre, Osmanlı burjuvazisi tıpkı Polonya burjuvazisi gibi gayri milliydi ve milli unsurdan oluşmuyordu dolayısıyla bürokratik burjuvaziye göre bunlara güvenilemezdi. Yeni bir burjuvazinin yaratılması gerekiyordu. Yaratılacak bu burjuvazi, Bürokratik burjuvaziye hiçbir şekilde rakip olamayacak ve tehlike arz etmeyecekti, nitekim aynen vaki oldu, sürekli bürokrasinin eline bakan ve ondan hiçbir şekilde bağımsızlaşamayacak, ona göbekten bağlı, bir gözü ve kulağı sürekli bürokraside olan, bağımsız gelişmediği için bir türlü olgunlaşmayan ve en küçük bir zorlukla karşılaştığında ağlama duvarı kesilen bir burjuvazi yaratılmıştır.

Osmanlı sisteminde tacirler üst düzey Osmanlı idarecileriyle kader birliği yapan bir grubu oluşturuyordu ve sultandan berat almadan ticaret yapılamadığından, tacirler devletin kontrolü altındaydı. İmparatorluğun yeni ekonomik yapılanma sürecinde Osmanlı tacirleri devletin kontrolü dışında bir servet biriktirme imkânına kavuşup büyük bir servetler biriktirerek yönetici sınıfı tehdit edebilecek yeni bir toplumsal grubu meydana getirdiler.

Devletin sahibi olan bürokratik burjuvazisi, kendi geleceği açısından kendi inisiyatifi dışında servet birikimi yaratabilen bu toplumsal grubu tasfiye edip yerine kendi vesayeti altına alabileceği bir grubu yaratması daha uygun bir iklimdir.

Bu açıdan Gayrimüslim ticaret burjuvazisinin tasfiye kararında kendi inisiyatifi dışında gelişen bu toplumsal grubu yok ederek karşısında onun iktidarını tehdit edecek tehlikeli herhangi bir grubu meydana bırakmamak düşüncesi bir savunma refleksi olarak da düşünülebilir. Bunun sonucunda; “Geleneksel yönetici sınıf ile bu sınıfı tehdit eden burjuvazi arasındaki mücadele ideolojik olarak etnik ve dinsel çatışma alanına kaydırıl[arak]”⁴⁰ tehlikeli sınıf etnik temizlikle ortadan kaldırıldı. Bürokratik burjuvazinin kendi yaratacağı yeni Müslüman-Türk ticaret burjuvazisiyle ilişkisi, artık bir ittifak ilişkisi olmayacaktır.

Yeni durum, devletin geleneksel ayrıcalıklarını seçici bir biçimde kullanarak, dağıttığı artığın kaynaklarını denetleyen bürokratik burjuvazinin vesayetinin kurumsallaşmasıdır. Yeni yapılanmada bürokratik burjuvazinin yarattığı yerli burjuvazi artık görev bilinci ile hareket eden bir devlet görevlisi konumunda olacaktır. Bürokratik burjuvaziye göbeğinden bağımlıdır.

Bu arada geleneksel bürokratik burjuvazinin “savaş ve fetih yeteneğinin aşınması, yayılmanın ve genişlemenin sınırına ulaşılması”⁴¹ sonucunda ganimete alışmış bu sınıfın, ganimeti içeride keşfederek iç haraca yönelip, gayrimüslim burjuvazisinin değerlerine el konularak yok edilmesi ve bunu da Müslüman-Türk burjuvaziyle paylaşarak onları suç ortağı haline getirmesi

⁴⁰ Keyder Ç Türkiye’de Devlet ve Sınıflar İletişim 1995 s 95

⁴¹ Başkaya Fikret Yediyüz s 237

de ayrıca göz ardı edilemeyecek bir konudur. Gayrimüslimlerin tasfiye edildikleri bölgelerdeki içe kapanıklık ve tutuculuk bize bu suç ortaklığından doğan ezikliğin ipuçlarını vermektedir. Yüzyıllardır yan yana yaşadığı komşusunu bir gecede düşman kabul edip, her şeyine el koyarak ölüme göndermesinin psikolojisi başka ne şekilde açıklanabilir.

“Z. Gökalp Türklerin vatanının siyasal hudutları, dilleri ve kültürleri nereye kadar uzanırsa oraya kadar yayılacaktır, diyerek yayılmacı diyebileceğimiz bir milliyetçilik teorisinin temellerini atar. Balkan harbine kadar yöneticilikleri gereği Türkçülük yapamayan İttihat ve Terakki bünyesindeki azınlıkların büyük kısmını kaybedince bu ırkçı düşüncelere dayanarak zincirlerinden boşanacaktır”.⁴² Bu ulus için gerekli totalik *milli iktisat* ile sağlanabilirdi *milli iktisat* tezi Müslüman -Türk eşrafı oluşturmayı merkezine koymuş bu da sorunun etnik kültürel boyutunu sürekli gündemde tutmayı gerekli kılmıştır çünkü *milli iktisat* ancak etnik türdeşlikle gerçekleşebilirdi. Çağdaş devlet ortak duygulara sahip etnik unsurun kendi içinde gerçekleştireceği iş bölümünden kaynaklanırdı. Böylece Müslüman – Türk unsurlar Gayrimüslimlerin yerini siyasi zorla almaya başladılar. *Devlet iktisadiyatıyla* gayrimüslim unsur ve yabancılar piyasaya dışı yöntemlerle zorla tasfiye edildiler.⁴³

Savaş ortamı İttihat ve Terakki yönetimine bu süreçte geniş bir hareket olanağı sağlamıştır. İttihat ve Terakki yöneticileri olağan üstü savaş ortamından istifade ederek azınlıkların tamamına yakını tasfiye edip değerlerine el koyarak projelerini (milli iktisat) gerçekleştirdiler. Kalanların tasfiyesi ise ardıllarına gelecek yıllar içinde nasip olacaktır.

Beşikçi bu politikayı; “19. yüzyıldaki ve 20. yüzyıl başlarındaki Osmanlı toplumuna baktığımız zaman sanayinin çok büyük bir kesiminin Rumlar ve Ermeniler tarafından kontrol edildiğini görüyoruz. İstanbul'da, Ege'de Rum sermayesi, Çukurova'da, Antep, Maraş, Urfa yörelerinde, Sivas, Erzurum, Kars taraflarında Ermeni sermayesi yoğunlaşmıştır. İttihat ve Terakki'nin 'ekonominin millileştirilmesi' politikasını 'ekonominin Türkleştirilmesi' politikası olarak anlamak gerekir. Yani, Rumların, Ermenilerin sahip oldukları zenginliklerin, özellikle, toprak, atölye, fabrika, mandıra, zeytinlik. . . gibi taşınmaz malları onların elinden almak ve Müslüman Türk eşrafa vermek bu politikanın özü ve amacıdır. Osmanlı yöneticileri bu politikayı uygulayabilmek, başarıya ulaştırabilmek için Ermeni-Kürt, Hıristiyan-Müslüman çatışmasını da körüklemiştir. İki halkı da birbirini boğazlamaya kıskırtmış, sonunda ikisi üzerinde de efendilik sürdürme olanağını bulmuştur.”⁴⁴ Şeklinde özetlemektedir.

İttihat ve Terakki, Alman akıl hocalarıyla işbirliği içinde İngiliz ve Fransız sermayesiyle birlikte, bağımlılık ilişkisinin yerli ucunu oluşturan Rum ve Ermeni ticaret burjuvazisini başarıyla tasfiye etti. Savaş sırasında enflasyon ve tayınlama ve devletin iktisadi denetiminin sıklaşması, kayırlan grupların elinde vurgunculuk ve hızlı sermaye birikiminin koşullarını fazlasıyla yarattı. 1908'de anonim şirketlerde Türk sermayesinin payı sadece %3 iken savaş

⁴² Akçam T. İnsan... s 108

⁴³ Akçam İnsan... s 160-161

⁴⁴ Beşikçi İsmail Bilim-İdeoloji Devlet –Demokrasi ve Kürt Sorunu Yurt 1991 s 234

sonunda %38'e çıktı. 1923'te kurulan yeni Türk devletinden de en çok yaralanan, bu dönemde gelişen ticari niteliği ağır basan bu burjuvazi oldu.⁴⁵

Türk ticaret salnamesini hazırlamak için İstanbul tüccarları arasında yapılan bir anketin sonuçlarına göre: "İthalat ve ihracat ticaretinde Türkler sayı olarak %4 civarındadır... Komisyonculukta bu oran %3'ün altındadır. Liman işleri tamamen Türk olmayanların elindedir... Esham ve Kambiyo Borsasında alıcı ve simsarların %95'i Türk olmayan unsurlardandır. Sadece 'İtibari Milli' ve 'Adapazarı İslam ve Ticaret Bankası' gibi iki küçük banka Türk özel sermayesi ile kurulmuştur. Toptancı tüccarın (iç ticaretle iştigal eden) %15'i Türk'tür. Bu oran perakendeci tüccarlarda %25'e çıkmaktadır. Bütün bu oranlar Türklerin ticaret burjuvazisi içerisinde %5 ile %10 Arasında bir yere sahip olduğunu göstermektedir. İş hacmi nazarı itibare alınarak yapılacak bir hesaplamada bu oranın daha da düşeceği açıktır."⁴⁶ Milli iktisat politikalarıyla Savaş sonunda bu oran tamamen değişecektir.

İttihat ve Terakki'nin önderleri anavatan olduğu varsayılan Anadolu hakkında çok az şey biliyorlardı.⁴⁷ Zaten Osmanlının Anadolu'yla ilgisi de köylünün artı ürününe el konulması ile sınırlıdır. Bu yüzden Anadolu'da birkaç askeri kışla dışında Osmanlının altı yüzyıllık imparatorluğunun izine rastlanmaz. Balkan /Makedon kökenli İttihatçılar Anadolu insanı ile savaş sürecinde tanıştılar, bunda zorunlu askerliğin rolü büyüktür. Bu tanışmayla gelişen işbirliği Rum ve Ermeni mallarının el konulmasıyla pekişerek Soykırımında doruğa çıkacaktır. Bu işbirliği ve ortaklık, sessiz ve adı konulmadan süreklilik kazanacaktır. E harfi ile birlikte dehşet içinde hep birden ayağa kalkmalarının sebebi bu suç ortaklığı olsa gerektir.

Balkan Savaşında sonra Müslüman-Türklerin yalnızca en büyük değil aynı zamanda da tek ve en sadık etnik grup olduğunu anlayan İT, bu tespitten yola çıkarak azınlıkları dışarıda bırakan aktif bir Türk milliyetçiliğine ulaştı. İmparatorluğu kontrol eden Batılı güçler de fiilen savaşılan düşman güçler haline geldiğinden, İttihatçılar ideolojik projelerini daha rahat gerçekleştirme fırsatına kavuştular. Almanya ile yapılan ittifak ihtiyaç duydukları özerk alanı sağlamakla kalmamış, aynı zamanda milliyetçi harekete aktif bir destek vermiştir.⁴⁸

Savaş yılları sırasında hâkim olan siyasi tema 'yerli' burjuvazinin yaratılmasıydı. Bu görüşe göre, Müslüman girişimcileri destekleyecek politikalara gerek vardır, milli bilincin kazanılmasına ve iktisadi amaçların gerçekleşmesine yukarıdan katkıda bulunmak gereklidir, bireylerin girişim özgürlüğü arkadan gelecektir.⁴⁹

Artık savaş yıllarının hükümet politikaları, Müslüman iş adamlarının kar etme gücünün artırılmasına yönelecektir, en kolay başarı kazanılacak iktisadi alan ticarettir, savaşın getirdiği kıtlıklar nedeniyle tanınacak en küçük ayrıcalık bile büyük karlar sağlayabilmektedir, savaş

⁴⁵ Keyder Ç Türkiye'de Demokrasinin Ekonomi Politikası, Geçiş Sürecinde Türkiye Der. Schick-Tonak. Belge Y. 1992 s 42

⁴⁶ Çavdar T. Milli Mücadelenin Ekonomik Kökenleri s 128

⁴⁷ Keyder Ç T. Devlet ve Sınıflar s87

⁴⁸ Keyder Ç Türkiyede devlet...s 88

⁴⁹ Keyder Ç Türkiyede Devlet... s 89

ekonomisi içinde ayrıcalık ticaret karları açısından büyük farklara yol açtı. “Önemli bir talep kaynağı olan hükümetin yanı sıra, Alman Merkezi Satın Alma Komisyonu (ZEG) Alman ordusunun ihtiyaçlarını karşılamak için İstanbul’da faaliyet gösteriyordu, ayrıca yeni tamamlanan Anadolu Demiryolu pazar fırsatlarının yaratılmasına katkıda bulunuyordu”.⁵⁰

Gayrimüslimler diğer Avrupa güçleri ile ticaret yaptığında işbirlikçi olurken, Müslüman-Türk unsur Almanlarla ticaret yaparak tatlı karlar elde ettiğinde işbirlikçi olmuyordu. Bu dönemde nasıl kar edildiği değil, ne şekilde olursa olsun kar etmek önemliydi. İttihatçıların Maliye Nazırı M. Cavid Bey, “Savaş sırasında çeşitli kirli yollarla zengin olanları, sermaye birikimini öğrendiler diye kutsamıştır. M. Cavid Beyin düşünsel çizgisi günümüze kadar başat konumunu sürdürmüştür”.⁵¹ M. Cavid Bey 1917 yılı Bütçesine ilişkin konuşmasında: ”Memleketin servet-i umumiyesinin tezyidinde medar olmak üzere para kazananları en ziyade takdir edenlerdenim ve onların kazançlarını tezyid etmek için kendilerine müzaheret ve muavenetten geri durmam. ...Kendilerine yapılan müzaheret ve himaye – hatta bazılarının iddia ettikleri gibi gayr-i meşru olduğunu farzetsek – netice olarak teşebbüsat-ı iktisadiyeye karşı beslenen rağbetin temin eyleyeceği menfaat benim nazarımda o kadar büyüktür ki o gayr-i meşruiyet bile izale edilebilir”.⁵² Hıristiyan toplulukların mallarına el koyma gibi siyasal zor yöntemlerin uygulanması bu ‘milli iktisat’ politikalarının en önemli ayaklarından birisiydi. Bu politika 1914 baharı ile birlikte siyasal zorla yürütülmüştür. Gayrimüslimler siyasal zorla ezilerek yerine Türkler geçirilmiştir. “özellikle Ermeni tehcirinde de iktisadi amaç önemli rol oynamış ve göç ettirilen Ermenilerin mallarının yağmalanması bir kanunla resmi karakter kazanmıştır”.⁵³

Ege’deki Katliamlar

Daha savaş başlamadan Harbiye Nezaretinde Teşkilat-ı Mahsusa elemanları ve Anadolu’daki İT yöneticileri ile Mayıs, Haziran ve Ağustos aylarında toplantılar yapıldı, toplantıların konusu Mahmut Celal’in (Bayar) sözleriyle: *stratejik noktalarda kümelenmiş ve dış menfi tesirlere bağlı gayri Türk yığınakların tasfiyesiydi. Teşkilat-ı Mahsusa Şefi Eşref Kuşçubaşı bu toplantılara Anadolu’daki mutemet... değerli , fedakar , vatansever unsurların da birer vesile ile İstanbul’a çağrılarak dahil edildiğini* söyler. Önemli bir nokta da bu toplantılardan kabineye dahil bazı zevatın bile haberdar edilmemesidir.⁵⁴

Böylece bu toplantılarda Gayrı Müslimlerin tasfiye edilerek Anadolu’nun Türkleştirilmesi için ayrıntılı planlar düzenlenir.”*İT kesin kararını vermişti Batı Anadolu’daki çıban başları ortadan*

⁵⁰ Keyder Ç Türkiye’de Devlet... s 89

⁵¹ Çavdar T Türkiye Ekonomisinin Tarihi İmge 2003s 38

⁵² Toprak Z Türkiye’de ‘Milli İktisat’ s 68

⁵³ Akçam T İnsan... s 165

⁵⁴ Akçam T İnsan.... s 187

kaldırılacaktı, Rumlar, siyasi ve iktisadi yönden alınacak tedbirlerle tasfiye edilecekti. Her şeyden önce iktisadi yönden güçlenmiş Rumları çökertmek, yıkmak gerekiyordu”⁵⁵ İT yöneticilerine göre en ağır tehlike Ege Bölgesindedir...Denilebilir ki , ihanete karar vermiş menfi ve gayri milli unsurların, bir memleketin istiklal ve birliğine yapabileceği tahrip, İzmir’de geçit resmi yapıyordu. Bu sebeple alınacak tedbirlerin İzmir’de temerküz etmesi kararlaştırıldı. ⁵⁶ Kuşçubaşı Eşref’in sözleriyle, bu unsurlar dahili tümörlerdi ve temizlenmeleri gerekiyordu⁵⁷, bu dava ise mili bir dava idi. Ziya Gökalp’e göre ittihad-ı anasır politikası nedeniyle seslerini çıkaramayan Osmanlı ülkesinde şuursuz bir hayat geçiren Türkleri kurtarmaktı. Türklerin gözlerini perdeleyen o yalancı örtüyü (Osmanlıcılık) atmak , Türklük Mefkûresi ’ni ateşlemek gerekiyordu . ⁵⁸

Kuşçubaşı’nın bölgede yaptığı inceleme sonucu verdiği raporda İzmir’in bütün dost ve düşman ülkelerinin konsolosluğunun burada bulunmasından ötürü bu temizliğin hükümet’in politikası olarak telakki edilmemesi için, “millileştirme hareketlerinin değerleri ciddi, azimli, iradeli ve tertemiz vatanseverler eliyle yapılması şarttı”⁵⁹[r]. Gelecek baskılardan çekinen İT Hükümeti, terör, baskın, soygun gibi eylemleri hükümetin alakası yokmuş gibi, Teşkilat-ı Mahsusa eliyle düzenledi. Halil Mentеше anılarında , “Valiler ve diğer memurin resmen müdahale eder görünmeyecek Cemiyet’in (İttihat ve Terakki’nin) teşkilatı işi idare edecek”. ⁶⁰ Cemiyet (İT) ve üst düzey görevlilerin kontrolünde ciddi, azimli, iradeli, ve tertemiz vatanseverler eliyle planın tatbik edilmesi kararlaştırılır.

Plan doğrultusunda yapılacak eylemleri yürütmek üzere atamalar arkasından gelir, “Ege havalisindeki ‘temizleme’ işini, ordu olarak Pertev Paşa’nın (sayın Pertev Demirhan) kumandasında olan 4. Kolordu’nun Erkan-ı Harbiye Reisi Cafer Tayyar Bey’in (rahmetli General Cafer Tayyar Eğilmez) mülki amir olarak İzmir Valisi Rahmi Bey (merhum), İttihat ve Terakki Fırkası namına da mes’ul murahhas Mahmut Celal Bey (sabık Reisicumhur Celal Bayar) ifa edeceklerdi. Devletin bütün kuvvetleri, bu planın tatbiki için harbiye nezaretinin ve başkumandanlığın verdiği emirlere göre hareket edeceklerdi”. ⁶¹ “Çeşitli yollarla Rum’lar rahatsız ediliyor, yapılan baskılarla göçe zorlanıyordu. Teşkilat-ı Mahsusa Reisi Kuşçubaşı Eşref Bey’in emrindeki çeteler... Rum köylerine baskınlar yapıyorlardı...Eli silah tutan Rum gençleri , Amele taburları adı altında toplanıyor, bunlar yol, orman ve yapı işlerinde çalıştırılıyorlardı.” ⁶²

⁵⁵ Taçalan Nurdoğan Ege’de Kurtuluş Savaşı s 65 akt Akçam age s187

⁵⁶ Bayar Celal Ben de Yazdım c 5 s1574 akt Akçam age s187-188

⁵⁷ 1915 teki Ermeni Soykırımında doktorların önemli roller üstlenmelerini de aynı gerekçelerle izah edilmiştir. İnsan gövdesindeki tümörü sökenler vatanın gövdesindeki tümörü de sökmüşlerdir

⁵⁸ Akçam T. İnsan ... s167-168

⁵⁹ Bayar age s1574 akt Akçam T. İnsan...188

⁶⁰ Mentеше Halil Anılar Cumhuriyet 9 kasım 1946 akt AkçamT. İnsan... s 188

⁶¹ Kutay Cemal Türkiye nereye gidiyor Sohbetler s 10 s 62 akt Akçam age s 189

⁶² Taçalan age s 71-73 akt Akçam age s189

Toynbee Ege Bölgesinde yapılan ‘millileştirmeler’ için şöyle demektedir : ”Batı Anadolu Rumlarına karşı Türklerin saldırıları 1914 Baharında yoğunlaştı. Bütün Rum cemaatleri korku salınarak yer-yurtlarından atıldı, evleri, toprakları ve sık sık da taşınır mallarına el konuldu ve bu süreçte insanlar öldürüldü, olayların gelişimi bunun sistematik olduğunu gösteriyor. Terör sırayla bir bölgeden ötekine yöneldi ve yerel halk kadar Rumeli göçmenlerinden de toplanan ve görünüşte düzenli Osmanlı jandarmasına bağlı ‘çete’ler eliyle... büyük bir vahşetle yürütülmüştür”.⁶³ “Rumlara yönelik şiddet kasırgasının bir yandan ortalığı acı ve gözyaşına boğarken, diğer yandan vicdanları kirleterek esip durduğu o günlerde, ne Rum halkının Osmanlı Devleti’nin dışında bir devlete tabiiyeti, ne de Yunan askerinin Batı Anadolu’yu işgali söz konusudur”.⁶⁴

Savaş öncesi başlayan bu sürgünler, savaş yıllarında da devam edecek ve Ermeni Soykırımı ile doruğa çıkacaktır. Savaş yıllarında askeri gerekçeler öne sürülerek yürütülen ‘millileştirme’lerin organizasyonunda bu kez bir dış destek de vardır. Bu destek Alman General Liman Von Sanders’tir. Von Sanders ‘Paşa’ bütün Ege Bölgesini bizzat kontrol etmektedir. Dido Sotiriyu O günlere ilişkin olarak: “Beyin Alman’dı, Türk’se kol, biri tasarlıyor öteki yapıyordu. . . Çok geçmeden İzmir’e bir Alman Şefi geldi, Prusya uniformaları içinde fatih edalı kupkuru bir adamdı bu, Liman Von Sanders’ti adı. İzmir Metropoliti Krizostomo bu adam için. ‘Adını andığımız her seferinde gargara yapıp ağzınızı temizleyiniz...’ demişti. Bir uğursuzluk gibi çökmüştü Küçük Asya’nın üzerine... Harpten çok önce bir Alman ‘uzmanları’ akını başlamıştı: Tüccar, asker, polis, arkeolog, sosyolog, iktisatçı, doktor, rahip, öğretmen kisvesi altında durumu incelemeye, bizim aslımızı, geçmişimizi ve halimizi, istidat ve servetlerimizi öğrenmeye geliyorlardı . Hepsi de aynı ürkütücü sonuca vardılar: Biz şeytan zekalı Rumlarla, Ermeniler burada fazlaydık”⁶⁵

Von Sanders “Hükümete verdiği raporda, göçün yapılmaması halinde, ‘Ordunun güvenliğini sağlama sorumluluğunu üzerine alamayacağını’ bildirmiştir. Ayvalık’a uğradığında, ‘bu gavurları hala denize atmaya muktedir olmadılar mı? ’, diyerek tehcirin bir an önce başlamasını istediği aktarılmaktadır”.⁶⁶ Bölge giderek yaşanmaz hale gelmektedir: “Yeni bir soygunculuk ve cinayet harmanı getiriyordu her yeni gün. Bütün bunların, aslında polis tarafından tertip edildiği biliniyordu ama, mahkemeye başvurup failleri ihbar edebilmek için ölümü göze almak gerekiyordu... Türkiye savaşta Almanya’nın yanında yer alır almaz kıyı bölgelerinde oturan Rumlar da sistematik bir şekilde topraksızlaştırılmaya başlamıştı. Birkaç saat içinde iç bölgelere göç etmeye zorlandılar... Dağlarda kar altında iki büklüm, kurak bölgelerin boğucu sıcağında susuzluktan inleyerek yürüyorlardı hep. Yüz binlerce Rum ve Ermeni böylece telef oldu.”⁶⁷

⁶³ Akçam T. İnsan... s189

⁶⁴ Erbil Pervin Anadolu Ağlıyordu Niobe s 37

⁶⁵ Sotiriyu dido Benden Selam Söyle Anadolu’ya s 64-65

⁶⁶ Erim Hıfzı Ayvalık Tarihi s 60-62 akt Akçam age s 190

⁶⁷ Sotiriyu d Benden Selam... s 65-69

Rum karşıtı kampanyanın bir diğer örgütleyicisi de o zamanın Karesi (Balıkesir) valisi olan İttihat ve Terakki'nin kurucu üyelerinden Dr. Reşit, anılarında bu görevini, İzmir bölgesinde başarıyla yerine getirmesinden dolayı övünür. Dr. Reşit, daha sonra Diyarbakır Vilayetinde Ermenilerin imhasını örgütlemekten ötürü kötü bir şöhrete kavuşacak *kasap* lakabını alacaktır.⁶⁸

Morgenthau savaş döneminde Rumlara uygulananlarla Ermeni soykırımı sırasında uygulananların benzerliklerine dikkat çekmiştir: “Türkler, Rumlara, Ermenilere karşı uyguladıkları yöntemi uyguladılar. Onları Osmanlı Ordusuna aldılar, işçi taburlarına aktardılar...Bu Rum askerlerinin binlercesi , Ermeniler gibi soğuk, açlık, ve öteki yokluklar yüzünden öldüler”.⁶⁹

Ege'den ‘gayri Türk unsurların temizlenmesi’ planının iktisadi boyutunu (Rumların bırakmak zorunda kaldığı veya zorla el konulan mal ve işyerlerini işletecek Türkleri bulmak vb.) yönetmek üzere özel olarak Bursa'dan getirilerek görevlendirilen 3. Cumhurbaşkanı Celal Bayar, ‘stratejik noktalara kümelenmiş ... gayri Türk yığınakları tasfiyesi’ sonucu, sadece İzmir civarından 130 bin dolayında Rum’un zorla Yunanistan’a göç ettirilmiş olduğunu açıklamıştır. Celal Bayar tüm eylemleri ‘*milli bir hareket*’ olarak adlandırmaktadır. Halil Menteşe, İzmir civarından sürülen Rumlar için 200 bin sayısını vermektedir... Trakya bölgesinden sürülen nüfus ise Meclis-i Mebusan görüşmelerinde 300 ile 500 bin arasında verilmiştir... Morgenthau, Ege Bölgesinde bu yoldan ne kadar insanın dağıtıldığının tam olarak bilinmediğini, tahminlerin iki yüz bin ile bir milyon arasında olduğunu söylemektedir. Kuşçubaşı, sadece 1914 içinde ve savaşın ilk aylarında ‘Ege mıntıkasında ve bilhassa sahillerde yuvalanmış ve kümelenmiş olan...Rum-Ermeni nüfusun’, sürülen miktarının bir milyon yüz elli bin olduğunu söylemektedir . Böylece, ‘*değil sahip, bekçi bile olamadığımız gavur İzmir*’ başta olmak üzere tüm Ege temizlenir. Kuşçubaşı tarafından bu eylemler ‘*fetih hareketi*’ diye tanımlanacaktır. Celal Bayar’ın tek tek şehirlere ilişkin verdiği sayıların toplamı da Kuşçubaşı’nın rakamlarını vermektedir. İngiliz istihbarat servislerince Fransız Harbiye vekaletine verilen rakamlar Kuşçubaşı’nın verdiği sayılara yakındır.⁷⁰ “*Trakya ve Anadolu’dan gönderilen nüfus 1, 5 milyonun üstündedir, bu rakamın yarısı ya zor koşullar altında öldüler ya da katledildiler, Türk memur ve subaylar Hıristiyanların artık Türkiye’de yaşamalarına izin verilmeyeceğini... İlan ediyorlar. Rumların el konulan emlakinin değeri 5 milyar Frankın (1 Os. Lirası=22. 8 Fransız Frankı⁷¹) üzerindedir*”.⁷²1913 yılında Osmanlı

⁶⁸ Kaiser Hilmar, 1915-16 Ermeni Soykırımı Sırasında Ermeni Mülkleri, Türkiyede Etnik Çatışma Der. Zürcher, İletişim 2005. s 127

⁶⁹ Akçam T. İnsan... s190

⁷⁰ Akçam T. İnsan... s 191

⁷¹ 1914 yılında ve 1915 sonuna kadar 1 Osmanlı Lirası = 22, 8 Fransız Frankı

değerindedir. Ancak 1916 ve sonrasında büyük miktarlarda basılan Osmanlı kağıt parasının kur değeri hızla düşmüştür (Şevket Pamuk)

⁷² Akçam T. İnsan... s 192

Bütçesi **38. 919. 877** Osmanlı Lirasıdır. ⁷³ O yıllardaki Osmanlı Bütçe tekniği bugünkü bütçe tekniği ile aynı olmadığını dikkate alsak bile gasp miktarı bütçenin beş katının üzerine çıkmaktadır. Vedat Eldem'in hesaplamalarına göre 1913 yılı GSMH **22. 193 milyon kuruş**, 1914 yılı GSMH ise **24. 107 milyon kuruş** olduğu⁷⁴ göz önüne alındığında el konulan değerlerle ilgili bize bir fikir verebilir.

Batı Anadolu, Trakya ve Karadeniz'de uygulanan bu 'temizlik' operasyonu ile ilgili Meclis-i Mebus'an'daki konuşmasında D. Eskalidis Efendi : “(İttihat ve Terakki'nin)...mevki-i tatbiki koymak istediği siyaset-i dahiliye, İslamları zenginleştirmek maksadıyla Hıristiyanların emvalini yağma ettirmek olmuştur... Rumları hudud-ı vatan haricine atmak için Hükümetin tertibat-ı mahsusatı vasıtasıyla vücuda getirilmiş fedai çeteler ile evveleminde kasabalarda, sokaklarda alameleinnas ne kadar emlak ve eşyaları varsa yağma ettirdikten sonra polis efendilerin ve jandarmaların işmaz-ı aynı ve bazen de iştiraki tahtından Yunanistan'a gönderildi. Ahiren dahi baki kalan emval-i gayri menkullerini ve mameleklerini de yağma etmişlerdir... Bu insanlardan, bilmediği yerlere kendi rızası ile ve kemal-i tehalük ile gittiklerine dair... onlardan evrak-ı ibraiyye aldılar' demiştir. Eskalidis bu operasyonlarla ilgili olarak Talat Paşa'ya başvurduklarında , Talat'ın kendilerine : 'Biz Türkiye'den kat'ıyyen memnun değiliz, biz Venizelos'un fırkasına mensubuz. Yunanistan'a gideceğiz ... niçin bize müsaade etmiyorsunuz? ' Biçiminde telgraflar gösterdiğini aktarır. ⁷⁵ Bu arada şunu da ekleyelim, Meclis-i Mebusan üyesi Efkalidis Efendi'nin de malı mülkü de yağma edilmiştir, mallarını istediğinde adres olarak yörede kurulmuş komisyon gösterilmiştir. “Emeni mebus Nalbantyan Efendi de Meclis-i Mebusan'da temizlik operasyonu ile Ermeni Kırımı arasındaki paralelliğe dikkati çekmiş ; 'gerçi Türkler tekrar, tekrar yapılan zulümlerin, eylemlerin aleyhinde olabilirler. Fakat yapılan mezalim Türkler namına yapılmıştır' demiştir. Eylemler 1913 yılından itibaren izlenen sistemli politikaların sonucudur ve 'Türk hakimiyetini sağlamak' adına yapılmıştır Dolayısıyla Türklerin kolektif sorumluluğu söz konusudur”. ⁷⁶ Trakya'da bu operasyonların (ameliye-i imhaiyyenin) başında bulunan Hacı Adil Bey, Meclis-i Mebusan Riyasetine, Tekfurdağı (Tekirdağ) mutasarrıfı Zekeriya Bey Edirne Valiliğine terfi ettirilmiştir. ⁷⁷

Katliam görevlilerine soruşturma açılmak şöyle dursun 'başarıları'ndan dolayı ödüllendirilmişlerdir. Aynı ödüllendirme Ermeni Soykırımında da devam edecektir. Bitlis Valisi Abdülhalik⁷⁸, Diyarbakır Valisi Dr. Reşid, Trabzon Valisi Cemal Azmi, Kayseri Sancağı

⁷³ Çavdar Tefvik Türkiye Ekonomisinin Tarihi İmge 2003 s 124

⁷⁴ Çavdar T. Türkiye Ekonomisinin... s 101

⁷⁵ Akçam T. İnsan... s 193-194

⁷⁶ Akçam T. İnsan... s 194

⁷⁷ Akçam T. İnsan... s192

⁷⁸ Talat'ın kayınbiraderi olan Abdülhalik (Renda) Bitlis valiliğinden sonra kalanlar için Halep valiliğine atanmış, 1922'de İzmir'in yakılması ve yağmalanmasında İzmir valisi, Maliye, Maarif , Milli Müdafaa bakanlıklarından sonra TBMM Başkanlığına kadar da yükselmiş, Ebedi şefin ölümünden sonra yerine mili şef geçene kadar birkaç gün Cumhurbaşkanlığına da vekalet etmiştir.

Mutasarrıfı Salih Zeki, Samsun mutasarrıfı Süleyman Nemci vd. kırımdan sonra ödüllendirilen şahsiyetlerdir. Katliama katılmayanlar ise cezalandırılmışlar, kimileri görevinden alınmış, kimileri de öldürülmüştür⁷⁹. Halil Mentşe: “Bu tehcir işi ile alakadar olmayan Türk Anadolu’da pek azdır.”⁸⁰ Sözleri aynı zamanda Soykırıma kitlesel katılımın bir ifadesidir.

Ermeni Soykırımı

1913 ve 1914’teki bu ‘temizlik’ operasyonunun başarısı daha sonra yapılacaklara örnek teşkil ettiği gibi İttihat ve Terakki’yi de aynı zamanda cesaretlendirmiştir. Anadolu’nun batısında yaşayan Rumlar gerekirse katledilerek sorun olmaktan çıkarılmasından sonra . 1915’te İT’nin Doğuya, Ermeni vatandaşlarına daha da vahşi bir şekilde yönelmesi soykırım boyutuna varacaktır. Her ne kadar Batı Anadolu bir laboratuvar olarak tecrübelerini arttırmışsa da İttihat ve Terakkiciler, Abdülhamit dönemi tecrübelerinden de yararlanarak 20. Yüzyılın ilk Soykırımını gerçekleştirmişlerdir. Abdülhamit Döneminde 1890’lardan başlayarak yerel olarak devam eden Ermeni kırımını artık örgütlü bir soykırıma dönüştüreceklerdir. “Zamanla, Osmanlı İmparatorluğu’nda, Türklerden, Kürtlerden ve Çerkezlerden oluşan ve cinayet ve kıyımlarda olgunlaşmış bir zümre doğdu. Bu onlar için bir tür uzmanlık, bir yaşam biçimi, yasadışı zengin olmanın en kolay yoluydu. Aynı zamanda, Osmanlı devlet hiyerarşisinde belli bir makam edinmenin bir yoluydu.”⁸¹

İmparatorluktaki ekonomik dönüşümlerin durağan ekonomik yapıyı bozmasından kaynaklanan kitlelerin hoşnutsuzluğunu ve yapılan reformların Müslüman kitlelerce kendi acil ihtiyaçlarına değil Gayrimüslimlere verilen tavizler olarak algılanması sağlanmış, bu ortam Abdülhamit tarafından çok iyi yönetilerek, “padişah, kitleler üzerinde yaklaşık yarım yüzyıldır hiçbir yönetimin sağlayamadığı bir ideolojik başarı elde [etmişti]. . . [Ş]ehir küçük burjuvazisi alelacele aktarılan meşrutiyet ve eşitlik ilkelerine ısınmamıştı”.⁸²

Yönetim tarafından yaratılan ve sürekli üretilen bu hoşnutsuzluk ortamı Abdülhamit Döneminde Ermeni kırımına sağladığı desteği 1915 Ermeni Soykırımında İttihatçılardan da esirgememiştir. Bunun yanında, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Asurilere, Araplara, Bulgarlara, Ermenilere, Rumlara, Sırlara ve diğer Slavlara yönelik periyodik biçimde organize edilen kıyımlar, toplumun Türk olmayan cemaatlere yönelik katliamlara alışmasını ve kayıtsız

⁷⁹ Nesimi Abidin Yılların İçinden Gözlem y. 1977 s 39-40

⁸⁰ Akçam T. İnsan... s 587

⁸¹ Hovhannisyan N Ermeni Soykırımı s75

⁸² Keyder Ç Türkiye’de Devlet ve Sınıflar s 97

kalmasını doğur"⁸³[uyordu]. İttihat ve Terakkiye destek veren kesimler, Gayrimüslim burjuvazinin yükselmesinden dahatsızlık duyan devletçi ve aktivist nitelik taşıyan Türk entelektüelleri ile taşra tüccarlarıdır. Milliyetçiliği destekleyen klasik kompozisyona uygun⁸⁴bu kesimlerin işbirliği çok kolay olacaktır.

“Şunları çok iyi biliyoruz: 1. 20. Yüzyılın ilk çeyreğinde Ermeni sermayesi çok yoğun. 2. 1915 Yılında Ermenilere karşı sürdürülen politikanın çok önemli yönlerinden biri de sürgündür. Sürgüne gönderilen Ermenilerin mallarına çevredeki Müslüman Türk ve Kürt eşraf tarafından el konulmuştur. Zaten, Ermenileri bölgeden kaçışa zorlamak için her türlü önlem alınmıştır. Kışkırtmalarla huzursuzluk artırılmış, kaçış için ortam hazırlanmıştır. 3. Sürgün kanlı olmuştur. Pek çok katliam, soygun yaşanmıştır. Sürgüne gönderilen Ermenilerin malları çevredeki Müslüman Türk ve Kürt eşraf tarafından yağmalanmıştır. Sürgüne gönderilenlerin beraberlerinde götürdükleri altın, bilezik gibi pahada ağır yükte hafif mallara el koyabilmek için insanlar yollarda öldürülmüşlerdir. Açlık, soğuk, hastalık, beraberlerinde taşıdıkları altınlar, ziynet eşyaları Ermenilerin tükenmelerine, çürümelerine neden olmuştur. 4. Savaşın sona sürüne gönderilen Ermenilerin tekrar yurda dönmeleri yasaklanmıştır. Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesinden sonra, sürgüne gönderilen Ermenilerin ve Rumların bir kısmı tekrar yurtlarına dönerek mallarına ve mülklerine sahip olmaya başlamışlardır. Rumlardan ve Ermenilerden yağmalanmış bu malların tekrar onların eline geçmesini engellemek için Kuvva-i Milliye Teşkilatı kurulmuştur. Veya Kuvva-i Milliye'nin temelindeki en önemli sınıfsal etkenlerden biri budur. Rumların ve Ermenilerin tekrar gelmelerine ve mallarına sahip olmalarına engel olmak. Onları, Ege'den, Ântep'ten, Çukurova'dan vs. uzak tutmak. O halde sormak gerekir: Ermeni mallarına ne oldu? ”⁸⁵ diye soruyor İsmail Beşikçi.

Cevaplar çok, ancak biz bu yazı çerçevesinde hepsine yer veremediğimiz için sadece birkaçına değinebiliyoruz. Çukurova'daki yağmalardan örnekler sunan yazar Yaşar Kemal, yerel eşrafın tapucularla işbirliği içinde bunlara nasıl el koyduklarını anlatıyor: “Birkaç yılda nasıl tapucu Abdülhalik Efendinin ağzından girmiş burnundan çıkmış, ne kadar Ermeni tarlası varsa Kabakçioğlunun üstüne yazdırmıştı. O kabakçı mı, uyuzun birisiydi. Sonra işte bu şeytanın sayesinde Kabakçızade oldu”.⁸⁶

Eşrafın yanında ‘girişimci, ileriye gören’ memurların da talanda nasıl yer aldığı nasıl zenginleştiğini ise: “Kasabaya geldiğinde yalınayaktın. Ve Ermeniler kaçtığı anda en güzel Ermeni evine sen kondun. Artin Külekyanın evine Kendirinin konağını sen ilkokul yaptın. Tanıdıklarına, konar göçer Türkmen Ağalarına, ileri gelenlerine teker teker Ermeni evlerini sen dağıttın. Çadırdan çıkıp Ermeni konaklarına geçtiler... Hayk Topuzyanın toprağını kan eder çiftliğinin tapusunu nasıl çıkardın muallim Bey, nasıl? ...Altı bin dönümlük Vartan Beğyanın tarlasını hemen onun üstüne bir gün içinde yapıverdin, niçin? . . Sen akıl etmesen

⁸³ Hovhannisyan N age s75

⁸⁴ Keyder Ç. Memalik-i... s39

⁸⁵ Beşikçi İ. Bilim-İdeoloji ... s 234-235

⁸⁶ Kemal Yaşar Demirciler Çarşısı Cinayeti Cem 1977 s 341

ileriye görmesen, yol göstermesen, kim gelir de bu Ermeni konaklarına otururdu...Sen olmasan kim gelir de o Ermeni topraklarının tapusunu alırdı...Yarisına Kürtlerin yerleştirildiği, geri kalanı harab olmuş Ermeni örenlerinin dolacağını senden başka kim, kim, kim akıl edebilirdi? ”⁸⁷

Vahşet örneklerinden birinde: “Hacın yolunda, körünün başında, Hacından kaçıp kurtulmağa çalışan Ermenileri gecenin karanlığında, bir kartal gibi üstlerine inen, hepsini doğrayıp köprüden attıktan sonra heybe, heybe altınlarını alan, onu da götürüp Adana Paşasına veren oydu. Koz mağarasında on beş tane kınalı, yeni yetme kızı avenesiyle birlikte kirletip, on beş gün tepsi içinde göbek attırdıktan sonra hepsini, böyle namusu kirlenmiş kızlar insanoğluna yaramaz diyerekten hepsini teker, teker öldüren odur... her koğukta, köşede saklanmış Ermenileri delik deşik arayarak bulan odur.”⁸⁸

Ganimeti (!) paylaşırken birbirlerine de girenler de olur: “Buradan çıkacaksın. Panosyanın mirası bana düştü. Panosyanın oğlu olduğumdan değil... Çünküleyin Panosyanı ben iteledim. Ol sebepten Panosyanın bütün malı mülkü, konağı, tarlası, çiftliği, dükkanları hep bana kaldı cebinden bir kağıt çıkardı: işte kağıdı da”⁸⁹ Tarlalarına Ermenilerden kalan toprakları nasıl kattıklarıyla ilgili: “Benim tarlalarım Ceyhan suyu yanında, köyün aşağı yanına Karaçalılığa doğru düşer. Oralarda emvali metrukeden, yanıcığma Ermeni dostlarımızdan kalmış hiç tarla yok mu? Onu sormaya geldim, Benim tarlalar gayri bana yetmez oldu da... biliyorum, Kuşoğlu da oralardan emvali metruke sormuştu da aramıştım. Var olacak efendim. Olacak muhterem Temir Ağa kardeşim. Karaçalılığın orasında çok tarla var...Bir hafta sonra gelin siz de bir şey yapalım.”⁹⁰ Diyerek tapu müdürü kesesinden akçe verir gibi eşrafa ‘emval-i metruke’den mal dağıtmaktadır. Bir başka örnekte ise: ”Derken Memet Zeki Rüstemoğlu Anavarzanın Hacılar yanına düşen topraklardan bin dönümlük bir Ermeni çiftliğine hiç yoktan konu tapusunu üstüne çıkarttı”.⁹¹ Tapucuyu ayarlayan istediği yerden istediğini alabiliyor.

Her kesin ayrı bir niyeti vardır, imkânlar o kadar geniştir ki herkese yeter, ganimet (!) büyüktür, her kesim pay peşindedir. “(C)esim bir Ermeni konağı Şehzadegana, Sarısu köprüsü civarında kanarya sarısı rengindeki yan yana iki Ermeni evi Talat Bey’le yar-ı garı Canbulat bey’e, içeride Ermeni mahallesinde muhteşem bir ermeni köşkü Topal İsmail Hakkı’ya, İstasyona yakın, oturmaya salih bütün evler İttihad’ın en mühim ricaline tahsis olunmuş.”⁹² Bu satırlar savaş sırasında Başkentte kendilerini tehlikede hissedip Eskişehir’de kendilerini emniyete almak isteyen devlet ricalinin sürgüne gönderdikleri vatandaşlarının mülklerini paylaşma düşüncelerini ifade etmektedir. “Artık Eskişehir Ermenileri de çıkarılmıştı.

⁸⁷ Kemal Y, Demirciler... s 353-354

⁸⁸ Kemal Y, Demirciler... s355

⁸⁹ Kemal Y, Demirciler... s 357

⁹⁰ Kemal , Y. Demirciler... s416-417

⁹¹ Kemal Y, Demirciler... s 168

⁹² Refik Ahmet. İki Komite İki kıtal Kebikeç 1994 s 10

Kıymetdar halıları ve eşyaları kamilen evlerinde idi. Fakat hükümet bunları muhafazadan acizdi. Sahipsiz kalan evler güya polisler tarafından muhafaza olunuyordu. Halbuki geceleyin halılar ve davarlar, kıymetdar eşya kamilen çalınıyordu. Aynı hal İzmit'in Adapazarı'nın tahliyesi esnasında da vukua gelmiş, eşyalar çalındıktan sonra izi belli edilmemek için evler ateşe de verilmişti.”⁹³

Bursa'da İT mensupları Ermeni evlerini kendi adlarına kaydettiler. Tapu memurları, Ermenilerle, mülkleri kendi üzerlerine veya İT adına hiçbir ödeme yapmaksızın alan ittihatçılar arasında sözlü yapılan sözleşmeleri kabul etti⁹⁴ “Bursa'daki yerel İT teşkilatı ve bazı mensupları, Ermeni ev ve toprak sahiplerini, zorla tapu dairesine götürdüler. Orada mallarını hiçbir zorlama olmadan sattıklarını ve teklif edilen fiyatın yeterli olduğunu ilan etmek zorunda bırakıldılar. Bu ilan üzerine Ermeni mal sahibine, eline içinde para olan torba verilirdi. Mal sahibi, paranın toplamını saymak ve tam olduğunu ilan etmek, odadan çıktığı zaman ise parayı torbaya geri koymak ve memurlara geri vermek zorundaydı”.⁹⁵ Osmanlının müttefiki Avusturya-Macaristan Trabzon Konsolosu Kwiatkowski, müsaderenin yerel memurlarla ilgili kısmını soygun olarak nitelemiştir, subaylar, memurlar ve polisler yağmanın içindedirler.

Egedeki Rumların göçürülmesinde olduğu gibi Ermenilerin sürgününde de mülkler satın alınıyor(!), satış işlemleri biter bitmez hemen arkasından verilen bedele el konuluyordu. “Ermeni zenginlerinin evleri satın alınmış, takrir verilir verilmez paralar zorla zulüm ile istirdat olunmuştu... Bu fecaatleri duyup da müteessir olmamak kabil değildi... Bu hareket, beşeriyet namına bir cinayetti. Hiçbir hükümet, hiçbir devirde, Bu derece gaddarane bir cinayet ika etmemişti.”⁹⁶ Ahmet Refik (Altınay)⁹⁷ Ermeni Soykırımını bu sözlerle ifade ediyordu.

Ahmet Refik'in ‘Milli iktisat’a ilişkin yargısı ise: “Hususiyle milli ticaret, adeta milli bir cinayetti. Bu cinayete iştirak için nazırlar, defterdarlar, valiler ve mutasarrıflar memuriyetlerinden istifa ediyorlar, el birliğiyle bedbaht halkı öldürmeye çalışıyorlardı. Fakat bu cinayette en ziyade iştiraki olanlar, ticaretle meşgul mebuslardı. İttihad'ın tacir ve muhtekir mebusları milletin en muhakkir sınıfını teşkil ediyorlardı. İttihad'ın cinayetlerini tasdik için bu zatların ağızlarına Topal İsmail Hakkı çuvalarla şeker atıyor, Talat deste deste imtiyaz beratları tikiyordu.”⁹⁸

⁹³ Refik A. İki Komite...s 34-35

⁹⁴ Kaiser H. 1915-16 Ermeni Soykırımı... s 147

⁹⁵ Kaiser H. 1915-16 Ermeni soykırımı ... s150

⁹⁶ Refik A. İki Komite... s 45

⁹⁷ Ahmet Refik'in Ermeni Soykırımı ile ilgili açıklamalarından dolayı Kemalîstler tarafından affedilmemiş, çalışmaları yasaklamış, üniversitede ki kürsüsünü kaybetmiş, yoksulluğa mahkum edilmiştir. Hastalığında ilaçlarını alamamış, sefalet içinde kimsesiz ölmüştür

⁹⁸ Refik A. İki Komite... s 60

Milli İktisat'ın teorisyenlerinden Tekin Alp (Moiz Cohen) *Yeni Mecmua*'nın 18 Nisan 1918 tarihli 50. Sayısında bu dönemde oluşan birikimi kutsayarak biriken servetin yönelimini şöyle açıklamaktadır: “Savaş sırasında servet-i umumiyenin arttığı iddia olunmasa bile nakdi servet nispeten bir derecede çoğalmış, Türkiye için Batı Avrupa usulünde kapitalizm devresi başlamıştır. Üretim araçlarını sermaye gücüyle temerküz ettiren büyük şirketler, milyonlarca parayı paraları bir elde toplamayı başaran büyük zenginler gittikçe çoğalıyor... İşte iç borçlanmaya temel olan gene bu kapitalizm tezahürüdür. Halkın elinde nakdi servet bu derece çoğalmasaydı hiçbir vakit iç borçlanmanın yapılmasına imkan kalmazdı... Özetlersek iç borçlanma ülkemizin siyasi, toplumsal ve ekonomik alanda yeni bir doğrultuya doğru yöneldiğini isbat etmek ve göstermek suretiyle sevinç ve mutlulukla alkışlansa yeridir”⁹⁹ diyerek hükümetin iç borçlanma başarısını kutlamaktadır. Acaba bu borçlanmanın başarısına; birikimine el konulan, sürgün edilen, yok edilen ve canları alınan kaç milyon gayrimüslimin ne kadar katkısı vardır?

Ankara Hükümetinin de ilk aklına gelen el konulacak değerler yine sürgün edilerek yok edilen bu gayrimüslimlerin değerleri olmuştur. Başkomutanlık yasası çıkıp M. Kemal Başkomutan olarak atandığında, Başkomutan olarak Meclisin tüm yetkilerini de almıştı. Zaten ancak bu koşulda görevi kabul etmiştir. İki gün sonra bu yetkilere dayanarak 7- 8 Ağustos 1921 de “*Tekalif-i Milliye*” emirleri yayınlamıştır. *On emir* olarak da adlandırılan emirlerden Altı numaralı emir: “Ülkeyi terk etmiş olanların hazineye geçmiş olan mallarından ordu ihtiyacına yarayacak olanlara el konulacaktır.”¹⁰⁰ Hükümünü içeriyordu. El konulan bu değerlerle ordu ihtiyacı karşılanmış, kalan değerler asker ve sivil yöneticilerin maaşına karşılık devredilmiştir. El konulan bu değerlerden Ermeni Soykırımını gerçekleştirenlerin mirasçılarında da hizmet maaşı bağlanmadığı da bu arada belirtelim. 1925'te Talat ve B. Şakir'in mirasçılarında bu değerlerden maaş bağlanmıştır.

Der Zor Mutasarrıfı Salih Zeki, Çeçen infazcılara soygunun meşruluğunu açıklarken: “Rüşvete niye ihtiyacınız var? Şayet istediğiniz paraysa, evvela onları öldürün, sonra paralarını alın... İmparatora hizmet ediyorsunuz, bu sebepten, işiniz meşru”¹⁰¹ diye rüşvet alıp görevini yapmayacak olanlara talan ve soygunun yolunu da göstermektedir. Diyarbakır'da çetelerce katledilen Vartakes ile Zöhrap Efendinin katilleri Çerkez Ahmet ve Nazım'ın cürümlerinden dolayı Cemal Paşa tarafından idam edildiğinde olaya şahit olan Falih Rıfkı Atay: “Çerkez Ahmet ve Nazım'ın eşyaları açıldığı zaman çantalarında kadın yüzüğü, bilezik, küpe ve mücevher buldular... bu iki serserinin bir ideal için fedakarlık değil, zengin olmak için cinayet yapmış oldukları belli idi”¹⁰² diyerek çetelerin soygun ve talanına da işaret etmektedir. Çerkez Ahmet ve çetesi Vali Dr. Reşit'in Diyarbakır'daki kırımlarını gerçekleştiren çetesidir.

⁹⁹ Çavdar Tefik Türkiye Ekonomisinin Tarihi 1900-1960 s 92

¹⁰⁰ Çavdar Tefik, Türkiye Ekonomisinin... s146

¹⁰¹ Dadrian Türk kaynaklarında Ermeni Soykırımı s329

¹⁰² Atay Zeytindağı s 83

Olayın bir başka şahidi olan Dördüncü Ordu Kurmay Başkanı Ali Fuat (Erden) hatıralarında: “çetecilerin şahsi eşyaları arasında kan lekeli beşibirlik altınlar bulunmuştu”¹⁰³ demektedir. İdam kararı ve infazı ile ilgili İttihat Önderi Paşaların yazışmalarında: “Talat beyden Cemal Paşaya 15 Eylül 331 (28 Eylül 1915) tarihli şifre cevabı: ‘herhalde ortadan kaldırılması gerekir. Sonradan pek zararlı olacaktır. ’ Cemal paşa Talat Beye ‘bizzat çözülecektir’ kaydıyla şifre: ‘Çerkez Ahmed’in idamına hükmolundu. Yarın sabah Şam’da gereği yapılacaktır.”¹⁰⁴ İdamlar ve infazı hakkında: “Cellatlara ve katillere karşı minnet borcu ağırdır. Onlar kendilerine ihtiyaç duydukları belirlenlere ve kendilerini kullananlara tahakküm etmek isterler. Kirli işlerde kullanılan vasıtalar ihtiyaç ve kullanım zamanında lüzumludurlar; fakat kullanıldıktan sonra baş üstünde taşınmayıp ortadan kaldırılmaları gerekir (tuvalet kağıtları gibi)”¹⁰⁵ düşüncesindedir.

Çerkez Ahmet’i Ahmet Refik şöyle anlatır: “Çerkez Ahmet, Ermeni fecayii için mühim bir vesika idi. Bu kanlı hadisenin safahatını bizzat failinden dinlemek istedim. Çerkez Ahmet’e Vilayet-i Şarkiyede neler yaptığını sordum. Çizmeli ayaklarını birbirinin üstüne attı, sigarasının dumanlarını karşısına savurdu: ‘Bey birader’, dedi, ‘şu hal namusuma dokunuyor. Ben vatanıma hizmet ettim. Gidin, görün, Van ve havalisini Kabe toprağına döndürdüm. Bugün orada bir tek Ermeniyeye tesadüf edemezsiniz. Vatana bu kadar hizmet ettim: sonra o Talat gibi hergeleler İstanbul’da buzlu bira içsinler, beni böyle tahe’l-hıfz getirsinler, yok bu haysiyetime dokunuyor! ’... Çerkez Ahmet’ten daha fazla malumat almak istiyordum: Peki, bu Zöhrab Filan ne oldular? ‘duymadınız mı? Hepsini geberdim’. Cıgarasının dumanlarını havaya doğru savurdu, sol eliyle bıyıklarını düzelterek sözüne devam etti: ‘Halep’ten çıkmışlardı. Yolda rast geldik, derhal arabalarını kuşattım. Gebereceklerini anladılar. Vartakes dedi ki: Peki Ahmet Bey bize bunu yapıyorsunuz, fakat Araplara ne yapacaksınız? Sizden onlar da memnun değiller. O senin bileceğin iş değil kerata dedim, bir mavzer kurşunu ile beynini patlattım. Sonra Zöhrab’ı yakaladım. Ayağımın altına aldım. Koca bir taşla kafasını ezdim, ezdim, geberinceye kadar ezdim”¹⁰⁶.

Ali Kemal 18 Temmuz 1919 tarihli Alemdar’daki yazısında: “Adalet Nazırımız hapishanelerin kapılarını açtı... Kabahati Ermenilerin üzerine atmayalım; dünyanın aptallarla dolu olduğunu zannetmeyelim. Tehcir ve katlettiğimiz insanların mallarını, mal-mülklerini yağmaladık; hırsızlığı meclis ve senatomuzda tasdik ettik.”¹⁰⁷ Sözleri çetelerin niteliği ve politikanın amaçlarını açıklamaktadır. Ali Kemal’in Ankara’nın kesin zaferi sonrası linç edildiğini de belirtelim.

Kayseri ve Der Zor Mutasarrıfı “Salih Zeki Kasım 1916’da İstanbul’a çağrıldığında, beraberinde ‘Ermeni kurbanlarından rüşvet aldığı on binlerce altınla dolu sandıklar’ bulunduğu

¹⁰³ Erden Ali Fuat Birinci Dünya Harbi’nde Suriye Hatıraları İş Kültür Y. 2003 s268- 269

¹⁰⁴ Erden Birinci Dünya... 269

¹⁰⁵ Erden Birinci Dünya... s267- 268

¹⁰⁶ Refik Ahmet İki Komite İki Kıtıl s 42

¹⁰⁷ Dadrian V. Türk Kaynaklarında Ermeni Soykırımı s 50

söylenir.”¹⁰⁸ Salih Zeki “emzik bebelerinden 70-80 yaşındaki ihtiyarlara kadar Ermenileri ifna” etmesiyle övünen, Tasviri Efkar muhabirinin 10, 000 Ermeni’yi ortadan kaldırdığının doğru olup olmadığı sorusuna “Benim namusum var. On bine tenezzül etmem” diye cevap verecek kadar kendinden emindir. Hasan Amca, bir makalede (Alemdar 5 ve 6 Nisan 1919) Diyarbakır Valisi Dr. Reşit’in “görevine yalnızca iki sandıkla gittiğini fakat İstanbul’a Ermeni kurbanlarından alınan mallarla yüklü vagonlarla döndüğünü yazmaktadır... Farcalyan, Reşit Bey’in Costantinople’a gitmek üzere 43 kutu mücevherat ve 2 sandık kıymetli taşla bir trenle Halep’e geldiğini bizzat gördüm diye ekleyerek, bu talanın mücevher ve değerli taşlar, birkaç halı ve çeşitli antikalar içerdiğini aktarmaktadır... Reşit sonuçta 1916’da katliamlardan değil, hazineyi yüz binlerce Türk lirasından mahrum ederek Ermeni Sermayesinin zimmete geçirilmesinden dolayı cezalandırılmıştır. Daha sonra son Ermenileri tehciye gönderdiği Ankara vilayetinin valisi olmuştur”.¹⁰⁹

Halide Edip, Ermeni kırımının arkasındaki asıl gerekçenin, ”siyasi münakaşalar haricinde Almanlar tarafından manen desteklenen sağlam bir iktisadi sebep vardı. Bu, pazarları Türk ve Almanlar için temizlemek manasına gelen Ermenilerin iktisadi hâkimiyetine son vermektir...”¹¹⁰ Diyerek hedefi işaret etmektedir. Türkiye’nin müttefiki Almanya’nın Halep konsolosu Hoffmann da aynı kanıdadır, 8 Kasım 1915 tarihli raporunda¹¹¹ bu düşüncelerini vurgular, Ermeni imhasının esas olarak ekonomik kökenli olduğunu ileri sürer, Ermenileri “iktisaden iyi” diye niteleyerek onların yüz binlercesinin “gayretli becerikli zanaatkarlar ve çalışkan ve müteşebbis çiftçiler” olduklarını belirtir.

1915 Ermeni Soykırımında el konulan maddi değerlere ilişkin : “*Ermeni Ulusal Konseyinin 1919 da Paris’te hazırladığı rapora göre bu değer 19 milyar Fransız frankına (10s Lirası=22. 8 Fransız Frankı¹¹²) ulaşmaktadır... Bunların yanında Hükümetin çıkarttığı özel kanunla Ermenilerin Türk bankalarındaki paralarına da el koymuştur. Katliamda ölen Ermenilerin Avrupa bankalarındaki paralarının da ne olduğu, bugüne kadar bilinmemektedir.*”¹¹³ İttihatçıların istekleri o kadar ileridir ki, Talat, Ermenilerin Amerikan sigorta şirketlerindeki paralarını dahi Amerikan Büyükelçisinden istemektedir¹¹⁴. Morgenthau, Talat’la yaptığı özel görüşmesini aktarırken Talat’ın: “Keşke Amerikan hayat sigortası şirketlerine başvursaydınız da Ermeni poliçe sahiplerinin tam bir listesini bize göndermelerini sağlasaydınız. Nasıl olsa hepsi öldü şimdi, parayı alacak mirasçıları da yok. Tabii ki bunun tümü devlete kalır. Hükümet

¹⁰⁸ Dadrian V. Türk kay... s 136

¹⁰⁹ Dadrian v. Ermeni Soykırımında Kurumsal Roller s 154-155

¹¹⁰ “Memoirs of Halide Edip”ten aktaran Dadrian V. Türk kay... s139-287

¹¹¹ Dadrian V. Türk kay... s 137-138

¹¹² Pamuk Şevket Dipnot 70

¹¹³ Keshishian Alexander El Menakişul Arabiye Ve’l Meazirul Ermeniyye (Arap katliamı ve Ermeni Soykırımı) Aleppo 1994 s 248-254

¹¹⁴ Balakian Peter Kaderin Kara Köpeği çev. Argun Ateş Belge Y. s 166

şimdi yasal olarak mirasçı durumundadır yapar mıydınız bunu? ”¹¹⁵ Diye istekte bulunduğunu belirtir.

Karadeniz Bölgesindeki El Koymalar , Talanlar ve Katliamlar

Bu el koymalardan Karadenizli Rumlarla birlikte bölgedeki Ermeniler de nasiplerini alacaklardır, Dr. Rıza Nur hatıralarında, Doğu Karadeniz'deki etnik temizlikten ve bu 'temizliği' gerçekleştiren Topal Osman'dan bahsederken: [Maliye Bakanı] Ferid, Osman Ağa'yı halkı soyuyorsun diye azarladı. Osman Ağa şu cevabı verdi: 'Beyefendi evet para topluyorum, fakat bir Müslümanın bir habbesini almamışımdır. Aldığım hep gavur malıdır. Benim başımda binlerce haşarat var. Bunlar kanlı katil, eşkıya. Dağlarda dolaşp millete zarar vereceklerine toplayıp düşmanla harp ediyorum. *Bunlar yiyecek, giyecek ve harçlık istiyor...* Bu Rumlar bize neler yapıyorlar. Paralarını, canlarını almak helaldir... Türküm, Müslümanım. Evet Türküm, dini, gavurlardan kurtarmak için çalışıyorum. ' Mükemmel şey. Sonra bilfiil büyük cesaretle harpler ediyor. Yanıma çağırıp oturttum. Ve kendisine: 'Ağa! Sen Ferid Bey'e bilmem kime bakma! Yaptığın yanlış değil. Tamamiyle doğrudur. Haklısın vatana büyük hizmetler etmişsin. Bildiğin yolda devam et dedim'...'Ağa Pontusu iyi temizle' dedim 'temizliyorum' dedi. 'Rum köylerinde taş üstünde taş bırakma' dedim. 'Öyle yapıyorum ama, kiliseleri ve iyi binaları lazım olur diye saklıyorum' dedi. 'onları da yık, hatta taşlarını uzaklara yolla, dağıt. Ne olur ne olmaz, bir daha burada kilise vardı diyemesinler' dedim. 'Sahi öyle yapalım. Bu kadar akıl edemedim' dedi.”¹¹⁶

Katliamların ve el koymaların nasıl ve kimlerle yapıldığını anlatan Topal Osman, Giresun Belediye Başkanı ve Mustafa Kemal'in Muhafız Kıtası Komutanı, Rıza Nur ise Bakandır. Bakanın talimatı gereği Doğu Karadeniz'de Hıristiyanlara ait bir iki tane kilise dışında bu kültüre ait hiç bir şey kalmamıştır. Aynı tavır Ermeni bölgesinde de söz konusudur.

Sadece Doğu Anadolu'da Mahmut Kamil Paşa'nın sorumlu olduğu bölgede kültürel jenoside ilişkin olarak, Keshishian: "Ermeni topraklarında Ermeni halkına ait 1639 kilise bulunmaktaydı. Bu kiliselerin çoğunluğu, sahip oldukları zengin kültürel özelliklerinden dolayı Ermeni dini mimarisinin özgün belgeleri olarak kabul edilmekteydiler... Bu baha biçilmez hazineleri çalındı, geri kalanı da dinamitle yok edildi. Güvenilir istatistiklere göre Türkler binden fazla kiliseyi tamamen yıktılar. Geri kalanlarını da 1915-1922 yılları arasında ambar, depo ve tavlaya çevirdiler. Türk hükümeti, o zaman uluslararası üne sahip bazı kiliseleri ise yıkamadığı için, bu abidevi eserleri yabancı turistlere Hıristiyan Türkler tarafından inşa edilmiş Türk mimarisinin örnekleri olarak sunmuştur. Bu tarihi abidelere ilişkin Türk resmi politikası şöyle ifade edilebilir: 'Ermeni kelimesi Türkiye'de hiçbir anlam ifade etmemelidir'. Bu dünyada Ermenilerin hatırlanmaması, Ermeni mimarisinin, binalarının, hatta onları çağrıştıran

¹¹⁵ Morgenthau Ambassador dan akt. Dadrian Türk kay... s 287

¹¹⁶ Dr Rıza Nur Hayat ve Hatıratım c 3 işaret 1992, s 163-164

hiçbir eserin gündeme gelmemesi ve hepsinin bu dünyada unutulması ve yok edilmesi, Türk kanunlarının ve adetlerinin gereğidir.”¹¹⁷

Asur Soykırımı

Almanların Doğu Politikası çerçevesinde (Cihat “Made in Germany”¹¹⁸) Bağdat Demiryolu çevresindeki kadim Hıristiyan toplulukların sürülmesi, katliamları ve mallarına el konulması da ayrıca üzerinde durulması gereken önemli bir konudur. Anadolu’nun homojenleştirilmesi projesinin bir parçası olarak unutulmuş bir soykırım olarak Asur Soykırımından da söz edilmesi gerekir. Almanların istemeyerek suça ortak olduklarını söyleyen Lepsius, 1915’ teki Asur Soykırımı ile ilgili raporunda şu bilgileri verir: “Sürülenlerin kitlesel kıyımı, Çerkezler, Kürtler eşkıya çeteleri ve ayrıca nizami birlikler tarafından yerine getirildi. Çeşitli valiler, mutasarrıflar ve muhtarlar sürgünü saklama biçimlerini gereksiz gördüler ve Diyarbakır, Cizre ve Midyat’taki (Tur Abdin) bütün Hıristiyanları buldukları yerde öldürdüler (...) Midyat Mutasarrıfı, ilçesindeki Hıristiyanları (Süryani, Ortodoks, Yakubiler) katledilmesini reddettiği için Diyarbakır Valisi Reşid¹¹⁹ Bey’in emriyle öldürüldü. Diyarbakır katliamlarının düzenleyicisi Reşid Bey ... Ankara valiliğine atandı.”¹²⁰

15 Eylül 1915 ile 3 Ekim tarihleri arasında Misyon Büyükelçiliği yapan Wolff-Metternich : “Türkleştirme, Türk olmayan herkesi sürmek veya öldürmek, yok etmek ve şiddet uygulayarak mülküne el koymak demektir, özgürlükçü Fransız ilkelerinin söylemi altında, burada Türkiye’nin ünlü yeniden doğuşu oluşuyor”¹²¹ demektedir. Lepsius Gayrimüslimlere yönelik politikalara ilişkin şunları söylemektedir: “Dinsel nedenli koğuşturmaların saf bir kültürde hiçbir zaman olmadığı unutulmamalıdır. Roma İmparatorluğu’ndaki Hıristiyan koğuşturmaları devlet çıkarlarına uygun olduğu için gerçekleştirilmişti; ortaçağdaki ve Rusya’nın yeniçağındaki Yahudi koğuşturmalarına mal edinme hırsı neden olmuştu. Muhammed’in bizzat örgütlediği pogromlar, ganimet uğruna yapılan eylemlerdi. Genç Türkler’in belki de geçmiş zamanların en büyüğü olan Hıristiyan koğuşturmaları da aynı nedene dayanıyordu: Devlet çıkarlarına uygunluk ve mülk edinme hırsı”.¹²²

¹¹⁷ Keshishian Arap Katliamı s248-254

¹¹⁸ Tunçay Mete Cihat ve Tehcir Afa, 1991 s 18

¹¹⁹ Ermeni Soykırımı’nın bu ünlü siması Vali Dr Reşit Bey’in adı hala Ankara’da MSB ile Saraçoğlu (N. Kemal) Mahallesi arasındaki caddeyi süslemektedir. Bu cadde aynı zamanda eski ve yeni Başbakanlık binalarını da birbirine bağlar

¹²⁰ Yonan Gabriele Asur Soykırımı Pencere 1999 s 274

¹²¹ Yonan G. Asur... s275

¹²² Yonan G. Asur ... s 275

Gerek Lepius gerekse Metternich Osmanlının savaş sırasındaki müttefiklerinin misyon görevlileridirler. Alman Büyükelçiliğinin Başbakanına gönderdiği 31. 7. 1915 tarihli raporunda: “Diyarbakır Valisi Reşid Bey, yönetimi altında bulunan bölgedeki Hıristiyan halkın, ırk ve mezhep gözetmeksizin, sistematik olarak kökünü kazımaya başladı. Bu eylemde özellikle Mardin ve Tell Ermen’deki Katolik Ermeniler ve Midyat, Cizre ve Nusaybin’deki Keldani Hıristiyanlar ve Süryaniler (Asurlular) zarar gördü”¹²³ diyerek olayın boyutlarını ve vahametini gözler önüne sermektedir. 1890 lardan 1925lere kadar 450 bin kadim Hıristiyan topluluklara mensup insan katledilmiştir¹²⁴ Asur Soykırımında ne kadar bir değere el konulduğu bilinmemektedir. ‘Milli iktisat’a ne kadar katkıda bulundurulduklarına ilişkin bir rakam tespit edemedik.

Asur katliamını inceleyen Gabriele Yonan: “1915 yılının Nisan ve Mayıs aylarında Hıristiyan kıyımları ve sürgün zirveye çıktığı zaman , Osmanlı hükümeti imparatorluğun güneydoğusundaki Nasturi Asur dağlı aşiretlerin, geride tek kişi kalmamacasına sürgününü sistematik olarak hazırlamıştı...Rayat olan bir Hıristiyan’ın güven içinde benim diyebileceği hiçbir şeyi kalmamıştı; sahip olduğu her şey yerel bir Kürt ağası ya da bir Osmanlı hükümeti memuru tarafından el konularak ya da ortadan kaldırılarak bir şekilde elinden alınmıştı... Kürtler, Türk ordusundan silah ve mühimmat aldılar ve savaş malzemesi Kayzer Almanya’sından bol bol geliyordu. Kürtler...Yağmalar ve Hıristiyan komşularının arazilerine el koyma yoluyla da , paralı asker olarak verdikleri hizmetin karşılığını aldılar. Ama yalnız on yıl sonra, bizzat kendileri de bugüne kadar süren bir Türkleştirme politikasının kurbanı oldular.”¹²⁵ Nasturilere yönelik kapsamlı bir kırımın Hakkari bölgesinde 1924 tarihinde de gerçekleştiğini¹²⁶ de belirtelim.

Katliamlardan Almanya’nın sorumluluğuna da değinen Yonan, Türkiye’deki Alman diplomat ve generallerinden tam itaat istendiğini, katliamlardan arta kalanlar için bir şeyler yapmak isteyenlerin geri çağrıldığını ve kamuoyuna “vatan haini olarak tanıtıldığını belirterek; “Adolf Hitler’in 1939 ‘da Genç Türklerin jenosid politikasına işaret ederek, kendi jenosid planlarını legalleştirmeye çalıştığı bir gerçektir. Öte yandan 20. Yüzyılın ilk halk soykırımının ahlaki bir değerlendirmesinin yapılmasının reddedilmesi, sonuç olarak Hitler’in eline koz vermiştir.”¹²⁷ Hitler 22 Ağustos tarihli ünlü konuşmasında, Polonya’ya karşı imha planlarının olumsuz sonuçları konusunda kaygılanmamalarını öğütlemekte ve bu imha olgusunun unutulmaya bırakıldığını vurgulayarak, “*Bugün Ermeni imhasından kim bahsediyor*”? ¹²⁸ Sözleriyle yandaşlarına moral vermektedir. Halil Mentşe’nin anılarından Berlin’de bu konularda Almanlarla çalıştığını anlıyoruz¹²⁹

¹²³ Yonan G. Asur... s278

¹²⁴ Keshisian A. Arap katliamı ve Ermeni Soyurımı... s 250

¹²⁵ Yonan G. Asur... s 209-213

¹²⁶ Zarakolu Ragıp Bir Kadına Ağıt-Diliculum Odium Belge Y. 2003 s 58

¹²⁷ Yonan G. Asur... s 19

¹²⁸ Dadrian Vahakn Türk Kaynaklarında Ermeni Soykırımı s 150, 290

¹²⁹ Akçam T. İnsan... 263-264

Araplara Yönelik Eylemler

Ermeniler, kitle halinde Anadolu'dan kırıla, kırıla Arap çöllerine doğru sürülürken, Suriye'den Anadolu'ya doğru bir başka unsurun, Önderleri Cemal Paşa tarafından idam edilen Arapların sürülmesi olayı da İttihat ve Terakkinin sürgün politikasının bir başka yüzüdür. Üçüncü ordunun arkasında tehlike yaratanları Dördüncü ve Altıncı ordunun arkasına, Dördüncü ordunun arkasında tehlike yarattığı öne sürülenler Anadolu'nun ortasına sürgün edilmektedirler. Görüldüğü gibi amaç güvenlik değil, sürgün edilenlerin yok edilerek onların ekonomik güçlerine el koymaktır. Hıristiyan Araplar da iktisaden gelişmişlerdir. Böylelikle gayri milli unsurlar ortadan kaldırılarak 'milli iktisat'a gereken zemin hazırlanmaktadır.

'Milli İktisat'ın Başarısı

Savaş yıllarında savaş şartlarının izole ortamında etnik temizlik gerçekleştirilmiş imparatorluğun en kalabalık iki unsuru Rum ve Ermeniler tasfiye edilmişlerdi. "Herhangi bir tarih kitabını açın bu gün: 'Ermenilere karşı yürütülen zulüm ve katliam'la ilgili birkaç kuru satır bulursunuz o kadar. Bir de belki, soğuk ve cansız birkaç istatistik... Bu istatistiklerin kimisi, kurbanların sayısının bir milyona ulaştığını; kimisi de bir milyonu aştığını söyleyecektir size. Kimisi de belki Rumları da ekleyerek bu sayıyı bir buçuk milyona yükseltecektir... Tek sorumlusu Türkler değildir işin: Anadolu'nun zenginliklerini ellerinde tutan Hıristiyan halkların ortadan kalkması gerekiyordu; önce Almanların daha da sonra Müttefik kapitalistlerin yayılıp gelişmelerine engeldi çünkü bu halklar... Ve ekonomik hâkimiyetlerini emniyet altına almak için en alçakça planları kuran yabancı metropoller, her şeyden önce, Orta Doğu'nun petrol bölgeleriyle Ön Asya'nın masallara layık zengin bölgelerinden geçerek Bağdat'tan İzmir'e ulaşan demiryolu hattını ele geçirmek istiyorlardı."¹³⁰ Dido Sotiriyu yapılanları yukarıdaki satırlarda böyle özetliyor. Hangi istatistik bu halkların çektiği acıları ifade edebilir ve açıklayabilir. "Katliamda öldürülen insan sayısına dair farklı rakamlar ileri sürülmekle birlikte, kesin olan ve rivayete mahal olmayan husus, kökleri çok eskilere dayanan Ermeni halkının Anadolu'dan sökülüp atılmasıdır." Ermeni yazar Gostan Zaryan 1922 yılındaki günlüğünde; "*Kayıplarımız öylesine büyük ki bunun hakkında yazmak bile korkunç*"¹³¹ Sözleriyle olanlar hakkında düştüğü not etnik türdeşliğin gerçekleştirilmesinin gayr-i Türk unsurlara nelere mal olduğunu ifade ediyor.

¹³⁰ Sotiriyu Dido Benden Selam... s 116

¹³¹ Balakian Peter, Kaderin Kara Köpeği Çev . Argun Ateş Belge y. 2005 s 81

İkinci Meşrutiyet'e kadar Şirket-i Hayriye ve Ziraat Bankası dışında, yabancı sermayeye başvurmaksızın kurulmuş Osmanlı Anonim Şirketi hemen, hemen yok gibiydi. İttihatçılar, Sermayeye yeterli teşvik ve güvenceler verdiklerinde –Tatil-i Eşgal kanunu da bu cümledendir– “tüccarlarımızın Uruk-u gayretleri (gayret damarları) heyecana gelerek çalışacakları ve bu suretle devlet ve milletimizin siyaseten, ticareten pek âli mevkileri işgal edeceği tabii idi”.¹³²

İkinci Meşrutiyetle birlikte Müslüman –Türk unsur ticarete daha fazla atılmaya başlamış, Ticaret ve san'atın dine ters düşmediği yolunda fetvalar verilmiş, ‘fukaralık küfre yakın bir şeydir’, ‘kazanan Allahın sevgilisidir’ gibi hadis-i şeriflerle Müslüman servet edinmeye özendirilmiştir. Bu arada İstanbul’da bir *İslam Ticaret Cemiyeti* de kurdurulmuştur.¹³³ İttihatçıların güdümündeki *İslam Mecmuası* da ‘milli iktisad’ın savunusunu üstlenmektedir. Her tarafta yeni açılmış Müslüman dükkânları, mağazalar görülüyor, yeni yeni Müslüman şirketler doğuyordu. Müslüman halk bu dükkânlardan, bu şirketlerden alışverişe teşvik ediliyor, bunun ‘milli himaye’ gereği olduğu söyleniyordu. “*Milli Himaye odur ki ahali kendi milletinden olmayanlardan alışveriş etmez, birçok şeylerden mahrum olmaya katlanır; fakat parasını başkalarına verip de milletini fakir düşürmez. Milletdaşlarından yalnız birinin bir teşebbüsünü millet işi bilir, ona yardım eder.*”¹³⁴Bunların yanında yerel İttihatçı örgütlerce Gayrimüslimlere karşı boykot kampanyaları da ihmal edilmez.

Meşrutiyetle birlikte Müslüman-Türk unsur ticarete daha fazla yer alması sağlanmış ve teşvik edilmişse de umulan başarı elde edilememiştir, ‘milli iktisad’ın politikası savaş yıllarında meyvelerini verecektir. Tanin 7 Mayıs 1917 tarihli sayısında: “*birkaç sene evveline gelinceye kadar memleketin bütün iktisadi faaliyeti gayr-i milli eller içinde olduğu halde şu bir iki seneden beri doğrudan doğruya milli olan teşebbüsat büyük bir vus’at kesbetmiş bulunuyor... Harbin milli ticaret ve milli tüccarlar nokta-i nazarından icra ettiği bu faideli tesirlerinden dolayı ne kadar memnun olsak azdır*”¹³⁵ sözleri savaşın nelere kadar olduğunu ifadesidir.

Savaş İttihatçılara özlemini duydukları Müslüman-Türk iş adamının yaratılması için gerekli ortamı fazlasıyla sağlamıştır. “Savaş yıllarında, bazı iş sahalarının Türk-İslam eşrafın eline geçmesinde siyasal etmenler de rol oynamış, ‘ermenî tehçiri’ ile doğan boşlukları Müslüman-Türk girişimciler doldürmüştü. Öte yandan *Men-i İhtikâr Hey’eti*’nin spekülasyonla mücadele sırasında özellikle gayr-i Müslimlere yönelmesi, Müslüman-Türk tüccara rakiplerini tasfiyede büyük kolaylık sağlamıştı[r]”¹³⁶

Savaş yıllarında anonim şirketlerde olağanüstü bir patlama yaşanmıştır. Meşrutiyetin İlk beş yılında (1908-1913) kurulan anonim şirketlerde yabancı ve gayrimüslim unsurlarla ortaklığa gidilmiş, şirketlerin çoğunda yabancı sermaye ağırlığını korumuştur, savaş yıllarında (1914-

¹³² Toprak Z Türkiye’de S 43

¹³³ Toprak Z Türkiye’de... s 52, 53

¹³⁴ Toprak Z Türkiye’de... s 55

¹³⁵ Toprak Z Türkiye’de... s 36

¹³⁶ Toprak Z Türkiye’de... s 57

1918) faaliyete geçen anonim şirketlerin büyük çoğunluğu Müslüman-Türk eşraf tarafından gerçekleştirilmiştir.¹³⁷

Zafer Toprak'ın incelemesinde 1908 ve 1913 arasında ki beş yıllık savaş öncesi dönemde faaliyete geçen anonim şirket sayısı toplam 113'tür, bu şirketlerin sermaye toplamı **10. 596. 562** Osmanlı Lirasıdır, savaş yıllarında ki dört yıllık dönemde (1914-1918) kurulan şirket sayısı 123'e yükselirken sermaye toplamı da **18. 545. 000** Osmanlı Lirasıyla neredeyse iki katına çıkmaktadır.¹³⁸Şirket sayısı yükselirken Türk sermayeli şirketlerin sermayesi Savaş döneminin başındaki yılın bütçesinin yarısını da aşıyordu. 1914 yılının Bütçesi **35. 329. 950** Osmanlı lirasıdır.

Bu sayılara yine Zafer Toprak'ın 1919 öncesinde kurulmuş ancak yukarıda zikredilen taramaları sırasında AŞ olarak rastlayamadığı ve 1927 yılında faaliyet gösteren (bunların 1918 sonrası anonim şirkete dönüştüğünü düşünmektedir) 15 adet AŞ'nin **2. 294. 000** liralık sermayesini de¹³⁹ eklediğimizde rakamların daha da büyüdüğünü görürüz.

Bu rakamlara İttihatçıların 1918 yılında **19 milyon** Osmanlı lirası devlet tahvilini savaşın son yılı olmasına rağmen iç piyasada satabilme başarısını da ekleyelim¹⁴⁰. Ki Osmanlı ilk kez iç piyasaya tahvil ihraç etmiştir. Burada bu değirmenin suyu acaba nereden gelmiştir? Sorusunu sormadan geçemiyoruz.

Bu rakamları karşılaştırabilmek ve bize bir fikir vermesi açısından, Osmanlı bütçesinin 1913-14 yılında **35. 329. 950** Os. Lirası, 1914-15 yılında **57. 841. 339** Os. lirası, 1916-17 yılı bütçesinin ise **82. 980. 780** Os. lirası¹⁴¹ olduğunu da belirtelim.

Meşrutiyetle savaş öncesi (1908-1913) dönemdeki şirketlerde yabancı sermaye ağırlıkta iken, savaş yıllarındaki şirketlerin kurucularının büyük çoğunluğunun Müslüman-Türk eşrafın oluşturduğunu göz önünde bulundurursak, savaşın nelere kadir olduğunu anlayabiliriz.

Maliye Nazırı Cavit Bey, O günlerin bütçesine ilişkin meclis-i Mebus-an'da şunları söylüyordu: "Bütçemiz efendiler! Hakikaten müthiş ve korkunçtur. Yani umumi borcumuzun yekûnundaki korkunçluk ile bütçemizdeki korkunçluk birbiri ile müsabaka ediyor, dersem hata etmiş olmam... Ne bütçemizin yekûnü, ne borçlarımızın müthiş rakamları emniyet verici şeyler değildir."¹⁴² Buradan savaşın, kimlerin savaşı olduğunu da gözlemlemiş oluruz.

Boratav, bugün 1918 yılında iç piyasaya satılan 19 milyonluk bu satış başarısını ve süreci değerlendirirken, "Osmanlı devletinin son günlerinde yapılmasına rağmen bu uygulamayı da ulusal bir ekonominin oluşması yönünde bir adım sayabiliriz... 1914-1922 yıllarının getirdiği

¹³⁷ Toprak Z Türkiye'de... s 58

¹³⁸ Toprak Z Türkiye'de... s 358-365

¹³⁹ Toprak Z Türkiye'de... s 365

¹⁴⁰ Bu iç borçlanmaya ilişkin Tekin Alp'in yukarıda söz ettiğimiz kapitalizm methyesini hatırlayalım

¹⁴¹ Çavdar Tefik Türkiye Ekonomisi Tarihi s124

¹⁴² Hasan Amca Doğmayan Hürriyet , Bir Devrin İcyüzü 1808-1918 , Arba 1989 s 192

tüm yıkıma rağmen, savaş yıllarının bitiminde Anadolu ekonomisi savaş öncesine kıyasla biraz daha bütünleşmiş, daha ulusal bir nitelik kazanmış bulunuyordu”¹⁴³ yargısına varmaktadır.

Süreç o tarihlerde de aynı yargılarla değerlendiriliyordu. O tarihlerde yayınlanan ve Müslüman-Türk kesimin yayın organı olan *Sanayi Dergisi* (*Memlekette fen ve sınaat ile Türk işçisinin ilerlemesine ve iyiliğine çalışır aylık risaledir*) sahibi İbrahim Pertev’in sanayi kesiminde yaptığı araştırma sonucu: gerçek kişilere ait işyerlerinin oran olarak %19, 6’sının Türk-İslam unsurunun mülkiyetinde, %80, 4’ünün ise Gayr-i Müslimlerin (anasır-ı gayr-ı Müslime) elinde bulunduğunu saptıyordu, bu rakamlarda avunulacak bir nokta vardı, o da bu istatistikler 1915 yılına ait olmasıydı, oysa savaş yıllarında dağılım büyük ölçüde Türk-İslam unsurunun lehine gelişmişti. Pertev’e göre “bugün (Mart 1918) gözümüzle görüp, mevcudiyetiyle iftihar ettiğimiz bu gibi müesseseler karşısında eminiz ki sanayi’i tahrir edilen yerlerde yeniden bir istatistiğin tanzimine başlansa netice, vaziyet büyükçe bir farkla Türk unsurunun lehine teveccüh edecekti.”¹⁴⁴

Bir başka araştırmaya göre Osmanlı sanayiinde savaş öncesi sermaye ve emek dağılımı şöyle belirtilmiştir: “**Sermaye dağılımı, %15 Türk, %50 Rum, %20 Ermeni, %5 Yahudi, %10 Yabancı. Emek dağılımı ise, %15 Türk, %60 Rum, %15 Ermeni, %10 Yahudi**”¹⁴⁵ dir. Dido Sotiriyu’nun sözlerini anımsarsak bugün bu oranlar sadece bir istatistik olarak bize ne ifade edebilir?

Rakamları üst üste koyduğumuzda; Acaba savaş öncesi ve savaş döneminde Ege’de Trakya’da, Karadeniz’de ve Anadolu’da öldürülerek ya da doğdukları topraklardan korkutulularak sürülüp mülklerine, servetlerine el konulan Rum kökenli Osmanlı vatandaşlarının ve Ermeni Soykırımında, Anadolu’dan Sökülen Ermeni kökenli Osmanlı vatandaşlarının kaybettikleri maddi varlıklarının bu kurulan şirketlerdeki sermayede katkısı var mıdır?

Türk sermayeli şirketlerin bu olağan üstü artışı ile Gayrimüslimlerin varlıklarına el konularak yok edilmelerinin aynı tarihlere denk gelmesi sadece bir rastlantı mıdır? Ve ‘o kadar yıkıma’ rağmen o büyüklükte (bütçenin ¼ ünden de fazla) iç borçlanma başarısında! da el değiştiren (el konulan) varlıkların bir payı olabilir mi? Milli iktisat’a ne kadar katkıda *bulunduruldu* acaba? Sorularını sormadan geçemiyoruz. Geçmememiz de gerekir. Savaşın *zor ve sıkıntılı* döneminde bu olağanüstü kaynak nereden gelmiş, nereden yaratılmış olabilir? Bu *sermaye* ’ye bu kurbanların kanları ve gözyaşları karışmış mıdır? Ya da ne kadar karışmıştır?

¹⁴³ Boratav Korkut Türkiye İktisat Tarihi 1908-2002 İmge2004 s 32

¹⁴⁴ Toprak Z Türkiye’de ... s 191-192

¹⁴⁵ Ergil Doğu Milli Mücadelenin Sosyal Tarihi Turhan 1980 s 60

‘Cumhuriyet’ Rejimi Dönemindeki Tasfiyeler

Osmanlı imparatorluğunun Arap ve Balkan eyaletleri ayrı bir ülkeler halinde bölündükten sonra uluslar arası toplu durum bir Türk devletinin kuruluşunun şartlarını da olgunlaştırmıştır¹⁴⁶. Ortada kurtarılacak bir İmparatorluk da kalmadığından, İttihatçıların ardıllarının elleri daha rahattır, Türk olmayan unsurlara karşı davranışlarında sakınacak bir durumları da yoktur.

Nüfus Mübadelesi yoluyla tasfiye

Lozan’a gelindiğinde Gayrimüslim nüfusun büyük bölümü Anadolu’dan sürülmüş, 1915 Soykırımı ile Ermeni nüfus sorunu da çözülmüştür. Milli Mücadele öncesinde bu unsurların mallarına ve işyerlerine el konulmuş durumdadır. “*Rum ve Ermenilerin ayrılışlarının dolaysız bir sonucu olarak Türk eşrafi, terk edilmiş iş ve topraklara el koyma olanağı buldu... Anadolu taşra burjuvazisini milliyetçi davaya çeken bir etken, Rumlar ve Ermenilerin el konulmuş topraklarına, atölyelerine ve işlerine geri dönme olasılığıydı*”.¹⁴⁷ Erzurum Kongresinin ana temalarından biri de bu korkudur, Sivas kongresinde bu tema daha da net vurgulanacaktır. 30 Ocak 1923 tarihine gelindiğinde nüfus mübadelesine konu olacak Rum nüfus da çok azalmış, 1923’te Ermeni nüfus da 100 binin altına indirilmişti. Anadolu nüfusu aşağı yukarı dinsel açıdan homojenleştirilmiştir! . Dinsel homojenliğin yetmediği ise sonraki yıllarda anlaşılacaktır.

Konuya Rum nüfus açısından bakarsak: “Rumların Türkiye’den göçü 1912 Balkan Savaşı ile başlamış ve bu tarihlerden sonra sürekli olarak yaşanmıştır. Göç hareketi, ilk olarak 1914–15 yıllarında Jön Türklerin Ege kıyılarını askeri nedenlerle Türkleştirme politikasının bir sonucu olarak en üst noktasına ulaşmış, daha sonra 1922-23’de, Yunan ordularının Anadolu’da felaketle sonuçlanan yenilgileri sonunda bir kez daha çok büyük boyutlarda yaşanmıştır. Terk ettikleri ülkenin ekonomik yaşamında önemli bir rol oynayan bu Rumların yerlerinden ayrılışları da acele ve telaş içinde olmuştur. Bu Rumlar, mallarının büyük bölümünü geride bırakarak muzaffer bir ordunun önünde kaçmaya çalışan insanlardır.”¹⁴⁸

“1914 yılında Anadolu’da 2 milyon Rum yaşamakta. 1922 yılında Yunanistan’a Anadolu’dan göç eden Rum sayısı 1 milyon kişi, 1914’ten 1922 yılına dek Rum nüfusunda hiçbir artış

¹⁴⁶ Keyder Çağlar Türkiye Demokrasininin Ekonomi politiği, Geçiş Sürecinde Türkiye der. Schick-Tonak. S 44

¹⁴⁷ Keyder Ç. Türkiye demokrasininin... s 43

¹⁴⁸ Belli Mihri Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesi Çev. Müfide Pekin Belge y. 2004 s 23

olmadığı kabul edersek, 1922 yılında yaşanan göç olayından sonra geride 1 milyon kişilik bir nüfusun kaldığı anlaşılır. Bunların 192. 356'sı mübadele antlaşmasıyla 1925 yılının sonuna dek Türkiye'yi terk etmişler, 120 bini ise mübadele dışı tutulup İstanbul, İmroz ve Bozcaada'da kalmışlardır. Bu rakamlara göre, gidenler ve kalanların sayısı göz önünde bulundurulduğunda 687. 644 Hıristiyan Rum Anadolu'yu terk edememiştir... [Ü]lkeyi terk edemeyen nüfusun büyük çoğunluğunu erkeklerin oluşturduğunu gösteriyor. Bu erkeklere ne olmuştur? Bizce, bir kısmı a- beyaz ölüm yollarında, b- amele taburlarında, c- savaş esnasında ölmüşlerdir. Diğer kısmı, a- çeteler tarafından, b- doğrudan doğruya askerler tarafından katledilmişlerdir. Diğer bir kısmı ise yakınlarıyla birlikte İslamlaşarak Anadolu'da kalmış olmalıdırlar. Bunlar bazı ücra köylerin sakinidirler.»¹⁴⁹

Savaş sonrasında, bu terk edilen veya ettirilen toprakların ve gayrimenkullerin devlet eliyle dağıtılmasının ya da yerel eşraf tarafından el konulmasına göz yumulmasının, yeni rejimin siyasal destek sağlamasında ve kadrolarının oluşturulmasında etkili araçlardan birisi olarak değerlendirebiliriz. ¹⁵⁰ Keyder, Anadolu'da toprak-emek oranının yüksek olduğu koşullar altında, toprağın adil bölüşümü doğrultusunda fazla baskı gelmemiş olmasını bu el koymaların siyasal ve ekonomik etkilerine bağlanabileceğine işaret etmektedir. ¹⁵¹

Terk edilen mallara ilişkin bir fikir vermesi bakımından sadece İzmir'de terk malların dökümünü Maliye Vekili Hasan Fehmi Bey 18 Haziran 1924 günlü Anadolu Gazetesiyle yaptığı söyleşisinde: “Rumlardan 10. 678 ev, 2. 173 dükkân ve mağaza, 79 fabrika, 2 hamam, 1 hastane; Ermeni ve Musevilerden 1. 600 ev, 2. 821 dükkân ve mağaza, 89 fabrika, 2 hamam, 1 hastane”¹⁵² kaldığını belirtmiştir. “Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyetlerinin hedefi, gayrimüslimlerin mülksüzleştirilmesi sonucu oluşan ‘*Türk Mülklerini*’ savunmaktır. Cemiyetin en faal oldukları yerler mülksüzleştirmelerin yaşandığı bölgelerdi... Yeni zenginleşen tabaka ise, hem mülklerini kaybetmemek hem de geri dönecek Ermeni ve Rumların intikamından korktukları için aslanlar gibi savaşmaya hazırı.”¹⁵³

Burada bir örnek olarak *Ermeni zenginleri fırtınası*¹⁵⁴ olayını hatırlatalım 1924 tarihinde bir yolunu bulup Türkiye'ye geri dönen Ermenilere ilişkin 2 Nisan 1924 tarihli gazetelerde ‘Türk pasaportuyla giden azınlık mensuplarının dönmesine bile izin verilmezken, yabancı pasaportuyla ülkeden çıkan kimselerin tekrar yurda dönüp mallarına nasıl sahip çıkabilir’ şeklinde yazılarla – yayımlar aylarca sürmüştür- başlayıp fırtınaya dönüşen, sonuçta işleri vekili başta olmak üzere birçok bürokratin başını yiyen ‘Ermeni Zenginleri Fırtınası’ olayı, nasıl bir kıskançlıkla el konulan malların aslanlar gibi müdafaasının yapıldığının bir örneğidir.

¹⁴⁹ Erbil Pervin Anadolu Ağlıyordu...s 94-95

¹⁵⁰ Arı Kemal Büyük Mübadele Tarih Vakfı Yurt Y. 2003 s 130

¹⁵¹ Arı K. Büyük Mübadele s 131

¹⁵² Arı K. Büyük mübadele s 12

¹⁵³ Uzun Cem Kemaliz Sol Değil Antikapitalist Y. 2004 s 118, 119

¹⁵⁴ YalmanAhmet Emin Gördüklerim Geçirdiklerim s 115-125

“Türk hükümeti de sürgündekilerin geri gelmesini istemiyor onun için, ‘geri gelenlerden isteyen bir ay zarfında geri gidebilir, yoksa başlarına geleceklerden biz sorumlu değiliz’ türünden tehditkâr bir bildiri yayınlıyor.”¹⁵⁵ Malların iadesini isteyip mahkemeye başvurarak, mahkemeden mülklerin kendilerine ait olduğuna dair teyit almalarına rağmen, “İçişleri Bakanlığının bu gibi mülklerin teslim edilmemesi konusunda emri var”¹⁵⁶ denilerek geri verilmemesi, ısrar edenlerin üzerine kiralık katiller gönderilmesi¹⁵⁷ ve çeşitli baskılar üzerine Soykırımdan kurtulanların büyük bölümü öz topraklarından tekrar ayrılarak çeşitli ülkelere dağıldılar. Sarkis Çerkezyan Soykırımdan kurtulan babasının başından geçenleri şöyle anlatıyor: “Avukat, ‘aman Çerkez Ağa hiç sesini çıkarma, malım dersen seni de asarlar, sehpa orada’ diyerek durumu kavramasını ve ona göre davranmasını istiyor babamdan.”¹⁵⁸ Canını kurtarmak isteyenler mallarını terk etmek zorunda kalıp başka diyarlarda geleceklerini kurmaya çalışıyorlar.

“Cumhuriyet Devleti, arazi ve teşvikleri kendi güvendiği adamlarına dağıtan ve bu yolla kendini sorgulanamaz konumunu hukukun üstüne yerleştiren klasik patrimonyal Osmanlı Devletinin adeta yeniden dirilen biçimiydi... Devletin, cumhuriyetin kurulmasından önceki savaşlar sırasında edindiği maddi kaynaklar, daha sonra güçlenmesinde de etkili oldu. Gayri-Müslim nüfus saf dışı bırakılınca, onlara ait mülkler ve konumlar, yeni devletin – artık halka dağıtılabilecek olan- kaynakları arasında yer aldı. Bu dağıtım, hem yerli bir burjuvazinin yaratılmasını hızlandırdı, hem de bu sınıfı devlete bağımlı kılmayı kolaylaştırdı... Dahası, ortaya çıkan iş fırsatlarını hızla kullanan cumhuriyet dönemi Müslüman işadamları, devlete çok daha fazla bağımlıydı”¹⁵⁹ sözleriyle Keyder, nüfus mübadelesinin işlevini ve kimlerin lehine sonuçlandığını belirtmektedir.

Yağmanın boyutlarını anlayabilmek açısından kendilerini “vatanın asıl evlatları” olarak gören kişiler ve onların siyasal temsilcilerinin, Anadolu Rumlarından kalan malların talanında nasıl bir yarışma içerisinde olduğunu Lozan Konferansı sırasında İsmet İnönü ile Başbakan Rauf Orbay arasındaki yazışmalardan da anlıyoruz. “2 Aralık 1923 günü Rauf Orbay’ın İsmet Paşa’ya yolladığı telgrafta Batı Anadolu’da evsizler yerleştirildikten sonra ‘daha altmış bin hane iskân olunabilir’ denilmektedir. Yaklaşık bir buçuk ay sonra İsmet Paşa, Başbakan Rauf Orbay’a yolladığı 20 Ocak 1923 tarihli telgrafta aynı durumun halen geçerli olup olmadığı tekrar sormaktadır. Bu soruya, 23 Ocak 1923 tarihinde, Başbakan Rauf Orbay’ın verdiği cevap anlamlıdır: ... ‘bugün oraya ancak yirmi bin hane kolaylıkla kabul olunabilir.’”¹⁶⁰ Bir buçuk

¹⁵⁵ Çerkezyan Sarkis Dünya Hepimize Yeter Belge Y. 2003 s 48

¹⁵⁶ Çerkezyan S. Dünya... s 44

¹⁵⁷ Çerkezyan S. Dünya... s 44

¹⁵⁸ Çerkezyan S. Dünya ... s 59

¹⁵⁹ Keyder Çağlar, Nüfus Mübadelesinin Türkiye Açısından Sonuçları. Egeyi Geçerken Der. Hirschon çev . M. Pekin-E. Altınay İst Bilgi Ün. Y. 2005 s 62-64.

¹⁶⁰ Aktar Ayhan Nüfusun Homojenleştirilmesi ve Ekonominin Türkleştirilmesi Sürecinde bir Aşama, Ege’yi geçerken s127, 128

ay içerisinde yani göz açıp kapayıncaya kadar Rumlara terk ettirilen hanelerin 2/3'sine el konulmuş ya da peşkeş çekilmiştir.

Terkedilmiş (terk ettirilmiş terimi daha uygun düşer) Rum malları üzerindeki işgallerin dışında bir başka konu da terk edilmiş evlerin içindeki malların yağma edilmesidir. Rumların erken gidişi ve Rumeli Müslümanlarının yaklaşık bir yıl sonra gelmiş olmaları yağmayı kolaylaştırmıştır. “Yağmalar kitlesel boyutlara ulaşmış. . . Milli Mücadeleden sonra Ege’de sanki bir ‘Altına Hücum’ dönemi yaşanmıştır. Anılan dönemde Afyon, Uşak, Kütahya, Eskişehir gibi iç Ege şehirlerinden, hatta Konya, Yozgat, Kayseri gibi İç Anadolu şehirlerinden kitleler kalkarak, Rumların terk ettiği mallara el koyup, bunları yağmalamaktadır. O dönemde yağmacıların sayısının 200. 000’e kadar ulaşmış olduğu tahmin edilmektedir”¹⁶¹

Yağma ve soygunun yazıya dökülmesi bile korkunçtur: “Honaz’ın o zamanki ağalarından bazıları; bazı zaptiyeler, bazı südübozuklar Rumların evlerini paluçka etti... Yağma, soygun! ‘çarpıcı’ denen biri evlerdeki dikiş makinalarını paluçka etmiş. ‘parpıcı’ evlerdeki kap kacağı paluçka etmiş. Kimi Yorgan yastık, kazan kaynatma toplamış. Evlerde ne varsa, kiremidine, kapısına, penceresine kadar paluçka edildi. Kimileri bu paluçkayla zengin oldu”¹⁶² Çekilen peşkeşin boyutlarıyla ilgili olarak Türk İli gazetesinin yaptığı incelemede İzmir’in seçkin bir semtinde Terkedilmiş mallara yerleşenleri şöyle sınıflandırıp: “Rumlardan kalan terk edilmiş evlerin 44’ünde memurların, 27’sinde harikzadelerin, 14’ünde kendine harikzade süsü veren fırsatçıların, 52’sinde mübadele göçmenlerinin, ... En güzellerinden 13 evde de, hükümetten senede 3-4. 000 lira ‘tahsilat’ alan mebusların oturduğunu”¹⁶³ okuyucularına duyuruyordu. Ahmet Emin yalman: ”Talan hırsının bu kadar umumi olmasının başlıca sebebi, derebeyi tavrı takınan bir takım politikacıların talandan geçinmeleri ve bunların eskiden beri malum olan hareketlerine sırf kendileri ilerde bir politika aleti, bir susturma vasıtası diye kullanmak hesabıyla göz yumulmasıydı”¹⁶⁴ sözleriyle o günlerin tanıklığını yapıyor. Lozan’da mübadele komisyonlarında yapılan müzakerelerde: “*El konulan malların tazmin edilmesi konusunda getirilen zorunluluk Türkiye’nin yararına işledi. Türkiye’de Rum göçmenlerin mallarına bu tarihten önce büyük ölçüde el konulmuştu. Buradan da anlaşılacağı gibi, Türk delegasyonu savaşın galip gelen tarafı olduğunu hatırdan çıkarmamıştı.*”¹⁶⁵ Bu fiili durum karşısında komisyonlarca yapılacak bir işlem kalmamıştı. Rumların bıraktıkları yerler Rumelili göçmenler gelene kadar el konulduğundan, Yunanistan’dan gelen mübadiller ancak bulabildikleri yerlere yerleştiler.

Nüfus mübadelesiyle de Anadolu’nun homojenleştirilmesinde ve Gayri Müslimlerin mülksüzleştirilip ‘yerli’ burjuvazi yaratılmasında epey mesafe kaydediliyordu. Ancak Bütün bu yapılanlar yine de bir miktar önemli Gayri Müslim sermayenin ve iş gücünün kalmasını

¹⁶¹ Aktar A. Nüfusun.... s 131

¹⁶² Yalçın Kemal Emanet Çeyiz , Mübadele İnsanları Belge Y. 1998s 13

¹⁶³ Arı K Büyük Mübadele s 116

¹⁶⁴ Yalman A. E. Gördüklerim... s 126

¹⁶⁵ Belli Mihri Türkiye_Yunanistan... s 38

önleyemeyecekti. Bu iş kollarına ve işgücüne yönelik tasfiyeler ‘Cumhuriyet’ rejiminin neredeyse temel politikalarından biri haline gelecektir dersek abartıya kaçmış olmayız.

“Nüfusun %20’sini oluşturan Hıristiyanlar da sınıf farklılıklarına sahipti. Nüfusun bu bölümü arasında zenginler de vardı yoksullar da. Zenginler küçük bir azınlıktı. Genel olarak Rumlar Rumları, Ermeniler de Ermenileri sömürüyordu. Rum ve Ermeni mülkleri bütün Türklere değil; zaten zengin ve güç sahibi olan bir kesime dağıtıldı. Toplumun Hıristiyan kesiminde olduğu gibi Türk kesimi de küçük bir zengin azınlık ve büyük bir yoksul çoğunluktan oluşuyordu. Gayrimüslim toplumun terk etmek zorunda kaldığı mülkler de ‘ahaliye’ değil ‘bazı’ Türklere dağıtıldı. Açık bir sınıf mücadelesi olarak yaşanmasa da burada ciddi sınıfsal ayrımlar vardı”¹⁶⁶

Bazı özel nedenlerle mübadele dışı tutulan gayrimüslimler de vardı. Bunlar Milli Mücadelede Hükümete yardımı dokunanlardı. “1921 yılında Söke’de, Yunanlıların kötü muamelelerine karşı Türk halkını koruyan ve Türkiye lehine casusluk yaptığı anlaşılan Konstantin Portil oğlu Dimitri’ye, 17 Aralık 1924 tarihli Hükümet kararıyla, Türkiye’de kalma izni verildi. Yine benzer şekilde, yine aynı gerekçelerle, Söke’de Türk halkına birçok yardımı dokunan Doktor Perikli Efendi’ye ve Bodrum’lu İstemat Zihni Efendi’ye de, Hükümet kararıyla, mübadele kararları uygulanmadı”¹⁶⁷

Gayrimüslimlerin Çalışma Yaşamından Tasfiyesi

Kemalist rejimin ilk meclise hiçbir gayrimüslimi davet etmediğini yukarıda belirtmiştik. Bunun yanında Gayrimüslimlerin devlet memuriyetine alınması fiili olarak durdurulmuş, “18 mart 1926 tarihli ve 788 sayılı Memurin Kanunu’un 4. maddesi(yle) ... kamu kesiminde çalışma olanakları sadece *Türklere* veya *Türkleştirilmeye müsait olan*”¹⁶⁸ Müslüman unsurlara tanınmıştır.

Bazı sektörlerde çalışanları iş durumunu zorlaştıran çalışma karnesinin uzatılmaması, ehliyetnamenin vize edilmemesi, azınlık avukatlarının izinlerinin iptal edilmesi gibi uygulamalardan sonra 4 Haziran 1932 tarihli “Türkiye’de Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen Sanat ve Hizmetler Hakkındaki Kanun”la Gayrimüslimler çalışma yaşamından tamamen dışlanmışlardır. Bu yasayla işsiz kalan İstanbul’lu Rum vatandaşlar ile Lozan hükümlerine göre İstanbul’da ikamet izni olan (etablis) Yunan vatandaşları mecburen Yunanistan’a göç etmek zorunda kalmışlardır.

¹⁶⁶ Uzun Cem Kemalizm... s 118, 119

¹⁶⁷ Okutan Çağatay Tek Parti Döneminde Azınlık Politikaları İst Bilgi Ün. Y. 2004 s230

¹⁶⁸ Aktar Ayhan Varlık Vergisi ve ‘Türkleştirme’ Politikaları İletişim 2000 s 119

İskân Kanunu ve 1934 Trakya olaylarıyla Yahudilerin Sürülmesi

22 Mart 1934 tarihinde 2393 sayılı kanunla Trakya’da bir *Umumi Müfettişlik* kurulmasının ardından, 14 Haziran 1934 tarihinde TBMM’de 2510 sayılı *İskan Kanunu* kabul edilmiştir. Kanunun kabulünden “yaklaşık altı ay önce Ermenilere yönelik zorunlu bir göç gerçekleştirildi... Orta Anadolu kırsalında yerleşik bulunan Ermeniler İstanbul’a göç ettirildiler... (Ö)nce uygulama gerçekleştirilmiş ardından da hukuki dayanağı olarak İskan Kanunu gündeme gelmiştir.”¹⁶⁹ İç İşleri Bakanı Şükrü Kaya¹⁷⁰ meclisteki konuşmasında: “Bu kanun tek dille konuşan, bir düşünen, aynı hissi taşıyan bir memleket yapacaktır” diye savunma yapmıştır.

Bu yasa ile hem Anadolu’da dağınık bulunan tüm gayrimüslimlerin bir araya toplanması, hem de asimilasyonda güçlük çıkaran unsurların (Kürtlerin) dağıtılarak Türkleştirilmesi amaçlanıyordu. Kanunu 11. maddesinde “*Anadili Türkçe olmayanların toplu olmak üzere yeniden köy ve mahalle, işçi ve sanatçı kümesi kurulması veya bu gibi kimselerin bir köyü, bir mahalleyi, bir işi veya bir sanatı kendi soydaşlarına inhisar ettirmeleri yasaktır... 13. maddesinin 2. fıkrasına göre ‘Türk ırkından olmayanların serpiştirme suretiyle köylere ve ayrı mahalle veya kümesi teşkil edemeyecek şekilde kasaba ve şehirlere iskanı mecburi’*”¹⁷¹ tutulmaktaydı. Çoğunluk kırsal bölgelerden oldukları için önemsenecek ekonomik değerleri kalmayan Ermenileri sessiz sedasız İstanbul’a nakleden hükümet, bu iş açığa çıkınca kanununu çıkarmış ancak Trakya’da ki Yahudiler ise önemli ekonomik değerleri kontrol ettiklerinden bunların naklini parti milislerine havale etmişti. Ne de olsa Rumların göçürülmesinden deneyimliydiler. 24 Haziran’da başlayan, Yahudilere yönelik baskılarla bölgeyi terk etmeleri sağlandı. Rumlardan, Ermenilerden sonra sıra Yahudilere gelmişti. 3/4 Temmuz 1934 tarihlerinde “Yahudilerin evleri ve işyerlerine dönük Vandalizm başladı. Saldırıları sonucunda bölgede yaşayan 13 bin Yahudi’den 10 bini İstanbul’a kaçmaya başladı.”¹⁷² Yahudi kökenli vatandaşlar korkuyla bölgeyi terk ederek İstanbul’a geldiler, bunların bir kısmı da bu olaylar sonucunda Filistin’e göç ettiler. Hükümetin on gün sonra haberi oldu, müdahale etti! Ama iş işten geçmişti, böylece vatanın bir köşesi daha Türkleştirilmişti.

¹⁶⁹ Okutan Çağatay Tek Parti... s 250

¹⁷⁰ Şükrü Kaya aynı zamanda İT döneminde Ermeni Tehcirinden sorumlu Muhaceret Umum Müdürüdür

¹⁷¹ Okutan Çağatay Tek Parti... s252

¹⁷² Akar R. Aşkale Yolcuları BelgeY. 2000 s 172

“Hatay” Sorunu Sırasında Ermenilere Yönelik Baskılar ve Tasfiyeler

1938 tarihinde Antakya'nın adı Hatay¹⁷³ olarak değiştirilerek Türk topraklarına katılması Fransız yönetimi sırasında geri dönen Ermenileri için ayrı bir göç sürecini başlatmıştır. 1915 teki ünlü 40 günlük Ermenilerin Musa Dağında *tehcire* karşı direnişi¹⁷⁴ hala hafızalardan silinmemiş ki dönemin gazeteleri Ermeniler aleyhinde sürekli yayınlar yapmaktaydılar. “Hemen, hemen bütün gazetelerin ilk sayfalarında verilen bu haberlerde, Hatay’daki Ermeni unsurunun Türklere yönelik ‘katliam’larından”¹⁷⁵ bahsediliyordu. Antakya’daki Ermenilere yönelik haberlerden etkilenen Türkiye Ermenilerine her ne kadar “Hatay’ın Türkiye’ye ilhakının Türk Ermenilerini son derece sevindirmiştir. Türk Ermenileri bu milli davanın başlangıcından itibaren kendilerine terettüb eden vazifeleri ifa ederek, Hatay Ermenilerini irşadı için tedbirler almışlardır... Anavatanın sıcak ve şefkatli kucağına dönen Hatay Ermenileri bize gönderdikleri telgraflarla Milli Şef İsmet İnönü’ne, Türkiye Cumhuriyetine ve Türk Milletine sonsuz minnettarlık ve bağlılıklarını bildirmektedirler”¹⁷⁶ şeklinde Patrik Norayan’nın ağzından açıklama yaptırıp Antakya’daki Ermenilerin yürekleri ferahlatılmaya çalışıldıysa da, Antakya’daki Ermeni’lerin büyük çoğunluğu bir kez daha yolları artlarında bir yük gibi taşıyarak Antakya’dan ayrılıp Suriye’ye geçmiştir. Bu insanlar geçmişteki acı tecrübeleriyle günlerdir yapılan katliam haberlerini üst, üste koyduklarında, ‘Hatay’da ki geleceklerine ilişkin endişelerinde haksız sayılmazlardı. Göçle ilgili Yunus Nadi’nin Cumhuriyet Gazetesinin 20 Temmuz 1939 sayılı nüshasındaki yazısı ilginçtir. “*Neden korkuyorlar? Ne var? Kendilerini yiyeceğimizi mi vehmediyorlar*”¹⁷⁷ böylece Anadolu’nun bir köşesi daha yabancı unsurlardan temizlenecektir!

1942 Varlık Vergisi Zoru İle Sermaye Transferi

Türkleştirme politikalarının önemli bir ayağını da Varlık Vergisi Kanunu teşkil eder. Bu yasayla hala etkinliği bulunan azınlıkların ekonomik gücünü kırmak hedeflenmiştir. Yasanın amacını başbakan Şükrü Saracoğlu şöyle açıklar: “*Bu kanun aynı zamanda bir devrim*

¹⁷³ Hatay adı Hattî’lerin HA’sı. Katay Türklerinin TAY’ından M. Kemal tarafından türetilmiştir.

¹⁷⁴ Werfel Franz Musa Dağ’da 40 gün çev. Saliha Nazlı Kaya Belge Y. 2003. *Werfel’in kitabı 1933 yılında Avusturyada yayınlanmasından sonra Türkiye’den çok büyük tepki gördü. 1935 yılında MGM filme almak istediysede Yapımcı firma aleyhine Gazetelerin günlerce sürekli yazılarıyla yapımcı firmanın boykotla tehdit edilmesi üzerine MGM filme almaktan vazgeçmiştir. Bu olumsuz yayınlardan hem Ermeniler nasiplerini aldıkları gibi yazarın Yahudi kökenli olmasından dolayı da hem de Yahudilere de pay çıkarılma fırsatı çıkmıştır. (Okutan M. Ç.)*

¹⁷⁵ Okutan M. Çağatay Tek Parti Döneminde Azınlık Politikaları İst. Bilgi Ün. Y. 2005 s 268

¹⁷⁶ Okutan M. Çağatay Tek Parti... s 269

¹⁷⁷ Okutan M. Çağatay Tek Parti... s 270

kanunudur. Bize ekonomik bağımsızlığımızı kazandıracak bir fırsat karşısındayız. Piyasamıza egemen olan yabancıları böylece ortadan kaldırarak, Türk piyasasını Türklerin eline vereceğiz”¹⁷⁸ Barutçu yasanın bir maddesinin görüşmeleri sırasında “bu kanunun hangi maddeleri hukukla uyuyor ki...” dediğinde komisyon üyelerinin kahkahalar arasında maddeyi kabul ettiğini ifade ederken, mecliste yasa üzerine söz alan Refik Şevket İnce: ‘Hukuk toplum yaşamının gereklerini düzenlemektir’¹⁷⁹ sözleri ile yasayı savunuyordu. Biz biliyoruz ki toplum yaşamının gerekleri ‘milli burjuvazi yaratmaktır. “Basına göre kanun ‘bir vicdan, memleket borcu, sigorta ücretidir. İhtikâr yapanlara devletin ilk ihtarıdır”.¹⁸⁰ 11 Kasım 1942 tarihinde kabul edilen bu yasayla tahakkuk eden verginin %70’i İstanbul’daki mükelleflere tahakkuk ettirilmiştir ve bu mükelleflerin %87’si Gayrimüslimdir.¹⁸¹ Müslüman ve Gayrimüslime eşitsiz oranda vergi salınmıştır¹⁸². Hedef İstanbul’daki azınlıklardır ki; İsmet İnönü kendisine tahakkuk ettirilen vergiye çok sinirlenerek ödemiş, Fevzi Çakmak ise, gavur muyum? diye hem hayretini, hem de kızgınlığını dile getirmekten kendini alamamıştır. Vergi sanayiciden seyyar satıcıya kadar her kesimden azınlık mensuplarına uygulanmış ödeyemeyenler Aşkale’ye taş kırmaya gönderilip malları cebr-i icra ile satılmıştır. Bu verginin adaletsizliğiyle ilgili çarpıcı bir örnek vermekle yetineceğiz: 1939 dan beri felçli olup çalışamayan bir doktora da vergi tahakkuk eder ve bunu ödeme gücü olmadığından ödeyemez, icra memurları adamın evine gelir, hasta yatağında yatan adamcağızı yere indirerek yattığı karyolayı haczedip götürürler, daha da hızını alamayan icra memurları kapıdan çıkarken doktorun çocuğunun tahta oyuncağını da çocuğun bakışları altında haczedip götürmeyi ihmal etmezler.¹⁸³

Basın satış haberlerini bir *fetih haberi* gibi okurlarına ulaştırmaktadır. Satın almalar bir *millileştirme* olarak sunulmaktadır.¹⁸⁴ Varlık Vergisi ile Türkleştirmede önemli bir merhale daha atlatılmıştı. Borcunu ödeyemeyen 1869 mükellef Aşkale’ye zorunlu çalışmaya gönderildi “Aşkale’de zorunlu çalışmaya tabi tutulan mükelleflerden 21’i (kamplarda 10 ay kalan Parseh Gevrekyan’a göre 25’i) yani yüzde 1, 5’i kampta hayatını kaybetti. Ölenlerin dini ve etnik kimliği farklı da olsa azınlıklar cenaze törenlerini birlikte yaptılar”¹⁸⁵

¹⁷⁸ Barutçu Faik Ahmet Siyasi Anılar Hürriyet Y. 1977 s263

¹⁷⁹ Barutçu F. A. Siyasi Anılar s 264-265

¹⁸⁰ Akar Rıdvan Aşkale Yolcuları s 163

¹⁸¹ Aktar Ayhan Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları s140-154

¹⁸² Komisyon üyelerinden birinin de ünlü İttihatçı Kara Kemal’in yardımcısı ünlü Hamallar Kahyası Ferit (Hamal) olmasını eksik kalan bir işin tamamlanması olarak da düşünebiliriz.

¹⁸³ Anlatılan olaydaki çocuk Apoyevmatini Gazetesi Editörü Mihail Vasilidis’dir. , 23Kasım 2005 tarihindeki görüşmemizde olayı hala aynı şaşkınlıkla anlatmıştır

¹⁸⁴ Aktar A. Varlık... s 206

¹⁸⁵ Akar R. Aşkale...s 137

Yirmi Kur'a İhtiyatlar Olayı

1941 Yılı Mayıs ayında hükümet gizli bir karar alarak 1894 ile 1913 arasında doğan bütün gayrimüslimleri askere almayı kararlaştırdı. Karar gizliydi ve ilgililer dışında kimseye bildirilmemişti, bir mayıs sabahı askerler vatandaşlardan kimlik kontrolü ile Gayrimüslim olduğu anlaşılanlar hemen o anda askere alınmaya başladılar. Askere alınanlara üniforma verilmedi, 1939 depreminde Yunanistan'dan yardım için gönderilen çöpçü elbiseleri giydirildi. Silah da verilmeyen bu gayrimüslim ordu sadece amelelik yapacaktı. Bu askerler Zonguldak'ta tünel inşaatlarında, Ankara'da Gençlik Parkının yapımında, Afyon, Karabük, Konya, Kütahya illerinde taş kırma, yol yapma gibi ağır işlerde çalıştıkları gibi, sağlık koşulları da çok kötüydü. Bunlardan daha da kötüsü, refakat eden askerlerin rencide edici hakaret, aşağılama ve işkenceleriyle bu ihtiyat askerlerini terörize etmeleri idi. Çerkezyan 20 kura olayını bugün hatırladığında: “Halk arasında Gavur askeri diyorlardı bize. Adına askerlik diyorlardı ama askerlikle zerre kadar alakası yoktu... Yüksek mühendis olan Armenak Kalaycıyan da bizimle beraber kazma-kürek işlerinde çalıştırılırdı... Kimler geçmedi ki oralardan? . . . Yedikule'deki Ermeni hastanesinde, ayakta gezen deliler vardır, hafif deliler... Bunlardan birini bakkala göndermişler, yolda polis yakalamış, almış getirmişler askere. Adam gerçekten deliydi. Bir gün dedi ki: ‘Yahu tımarhane buradan iyiydi be oğlum’... Ama sırf Ermeni olduğu için getirmişlerdi”.¹⁸⁶ Dönmeler de bu uygulamadan yakalarını kurtaramamışlardır. “Müslüman olmuşlar ya, buraya neden getirildiklerini bir türlü anlamıyor, şaşırıyorlar. ‘Ulan hem müslümanız hem de bu gavurların içine getirdiler’ diye söyleniyorlardı.”¹⁸⁷ Hükümet bu karara neden gerek duymuştu sorusuna verilen yanıtlardan biri: Gayrimüslim vatandaşları bir süre işinden uzaklaştırıp, onları ticari olarak onları zayıflatmak ve bu yöntemle Müslüman burjuvaziye güçlendirmek cevabı önceki yapılanları göz önüne aldığımızda bize yabancı gelmeyecektir.

6/7 Eylül 1955 Talanı

Yıllar sonra Emekli orgeneral Sabri Yirmibeşoğlu'nun gazeteci Fatih Güllapoğlu'yla yaptığı röportajında “Ne mükemmel özel harp harekâtıydı, amacına da ulaştı” dediği Özel Harp Dairesi destekli azınlıklara yönelik kitlesel bir Vandalizm örneği olarak 6/7 Eylül olayı, Türkleştirme tarihinin özel bir kilometre taşlarından biridir.

Devlet tarafından örgütlenen yüzbinlerce kadınlı ve erkekli talan sürüsü ellerinde muhtarlardan aldıkları adreslerle, İstanbul'daki gayrimüslimlerin evlerini, iş yerlerini, hastanelerini,

¹⁸⁶ Çerkezyan Sarkis Dünya Hepimize Yeter Belge Y. 2003 s 115-121

¹⁸⁷ Çerkezyan S. Dünya ... s 123

ibadethanelerini ve okullarını talan etmişlerdir. “Mahkeme zabıtlarına göre, 4. 214 ev, 1004 işyeri, 73 kilise, 1 sinagog, 2 manastır, 26 okul ile aralarında fabrika, otel, bar gibi yerlerin bulunduğu 5 bin 317 mekân saldırıya uğramıştır. Hasarı yaklaşık 150 milyon TL’yi bulmaktadır, bu rakam, o dönemin 54 milyon Amerikan Dolarına eşdeğerdir. DP hükümeti ise zarara uğrayıp tescil ettirenlere 60 milyon TL tazminat öder”¹⁸⁸ki bu miktar zararı karşılamaktan uzaktır. “Olaylar sırasında ya da aldıkları yaralardan dolayı sonradan 16 Rum öldü. 32 kişi ciddi biçimde sakat kaldı. ABD konsolosluğu raporlarına göre 50 Rum Kadınının ırzına geçildi. Rum kaynaklarına göre ise bu sayı 200’ü bulmaktaydı”.¹⁸⁹Bir papaz da zorla sünnet ediliyor, kan kaybından komaya giren papaz Yedikule hastanesine kaldırılıyor.¹⁹⁰ Olaylardan sonra her zamanki gibi sıkıyönetim ilan edilir sorumlu olarak komünistler gösterilerek tutuklamalara girilir. “Geçmişin ‘Tayyare Mühendisi’ Zühtü Benneci, uzun hapislik yıllarından sonra bakkallık yapmaktadır, geçim için. Onu da tutuklamaya gelir polisler. Eşi ise, adres olarak mezarlığı gösterir. Birkaç ay önce yüreği, zorlu bir hayatın darbelerine dayanamayıp durduğu için...”¹⁹¹

6/7 Eylül olayları, Kıbrıs olayları bahane edilerek patrikhane ve Rumlara yönelik gibi gösterilse de 6/7 Eylül olayları Kıbrıs’la ilişkilendirilerek “Rumlara yapılmış bir misilleme olmadığının bir göstergesi, tahrip edilen işyerlerinin sadece yüzde 59’u Rumlara aitken, kalan yüzde 17’nin Ermenilere, yüzde 12’nin Yahudilere ait olması, hatta dönmelere ve Müslüman olmuş Beyaz Ruslara ait mekânların bile saldırıya uğramasıdır”¹⁹²

Özel Harp Dairesi destekli bu harekâta 200 binin üstünde bir gürühun katıldığı tahmin ediliyor. Olayların 50. yıldönümünde olaylara ilişkin bir fotoğraf sergisine de tahammül edilemeyerek saldırıya uğradığında, editör Mihail Vasilidis’in: “**Olaylar iki tarafa da zarar verdi. Bizler (Rumlar) 180 binlerden 1800’lere düştük. Ancak olayları yaşatan saldırganlar da 50 yılda eridi. 100 binlerden (6. 9. 2005’te) 7-8 kişiye düştü. Açılış günü sergiye saldıranlar bu kadardı**”¹⁹³. Sözleri olayların mizahi açıklamasından öteye bir şey ifade etmemelidir.

Bu olaylar sonucunda devletin istediği göç başlar ve birkaç ay içinde büyük işyerlerinin önemli kısmını Müslümanlar devralır. Yıllarca hiçbir şey bulunmaz oluyor bulunanlar da artık rekabet olmadığı için pahalı, kalitesiz ve estetikten uzaktır. Artık Gayrimüslimler için Türkiye’de yatırım risklidir. Homojenleştirmede bir merhale daha atlanmıştır. İstanbul’un fethinin 500. Yıldönümünde İstanbul’da bir tek Rum bırakmama kararlılığını başka fırsatlara bırakacaklardır.

¹⁸⁸ Güven Dilek 6-7 Eylül Olayları Radikal 6. 9. 2005

¹⁸⁹ Zarakolu Ragıp Bir Yerde Bir Gül Ağlar Emine Erdem Belge Y. 2000 s 80

¹⁹⁰ Zarakolu R. Bir Yerde... s 76

¹⁹¹ Zarakolu R Bir Yerde... s 77-78

¹⁹² Güven D. 6/7 Eylül... Radikal 6. 9. 2005

¹⁹³ www. karsı. com

1964 ve 1974 Kıbrıs Olayları

1964 yılında Kıbrıs'ta yaşananlara misilleme olarak İsmet İnönü Hükümeti İstanbul'daki *etablis* Rumların (Lozan'la bu hakkı elde eden İstanbul doğumlu Yunan vatandaşları) oturma izinleri iptal edildi, On yıl sonra acılı göç yine başlamıştı. Yaşlılar, hastalar gözyaşlarına bakılmadan ülkeden gönderildiler. Terörize ortamdan dolayı büyük bir göç daha başladı. "1964'te Rumların Yunanistan'a gönderilmeleri sırasında yıkma, yağma, öldürme gibi olaylar olmadı benim bildiğim kadarıyla ama, herkesi emniyete çağırdılar, 'kendi rızamla gidiyorum' diye imza aldılar. Formalite tabii, tehditle aldılar bu imzaları. İnsanların çoğu ağlayarak gitti. 'potansiyel düşmanlar'! Sedyeyle bir kadın gidiyor, yürümeye gücü yok, o da 'alternatif düşman' sayılıyor. Sınır dışı ediliyor, kadın sedyeyle gidiyor 'potansiyel düşman'!"¹⁹⁴

1974'ten sonra ortam Rum vatandaşlar açısından daha da zorlaştırılmıştır, artık doğdukları topraklarda yaşama imkânlarının kalmadığını anlamışlardır. Tek parti diktatörlüğünün CHP'sinin azınlıklardan sorumlu 9. Dairesinin Rumlara ilişkin *İstanbul'un 500. Fetih Yıldönümünde, tek Rumsuz İstanbul* kararı, fethin 500. yılına yetişememişti ancak bugün İstanbul'da Rumlar artık yok denecek kadar azalmışlardı.

¹⁹⁴ Çerkezyan S. Dünya... s 195

Sonuç Yerine

Süreç sonunda, Kemalist rejimin İktisat vekili Mahmut Esat Bozkurt'un 30 Aralık 1922 tarihinde yaptığı konuşmasında belirttiği gibi: “*Memleketin hukuken, tarihen, siyaseten sahibi Türkler olduğu gibi, İktisaden de bu memleketin hakiki sahibi olduklarını göstermişlerdir*” Ancak bu sahipliğin, 450 bin Asuri, Keldani, Nasturi ve Arap Hıristiyanlarının, 700 bin Rum ve 1, 5 Milyon Ermeni'nin canına mal olmasının pek ehemmiyeti yoktur. İttihatçıların ünlü hariciye nazırı ve Meclis-i Mebusan reisi, cumhuriyetin ünlü simalarından Halil Menteşe milli devletin kuruluşunun bu temizlikler sayesinde mümkün olduğunu¹⁹⁵ ifade etmektedir

Bugüne geldiğimizde artık Gayrimüslim unsurlar ekonomik yaşamda çok fazla bir yer işgal etmiyorlar, ancak onları komprador olarak niteleyip zorla, hileyle ve katliamlarla tasfiye ederek yerine geçenlerin ne kadar “milli” olduğunu biliyoruz. *Memleketin hakiki sahipleri*'nin durumu apaçık gözler önündedir.

Burada ifade edilmek istenen bugün gelinen noktada ülkede yaşanan sıkıntıların kökeninde Gayrimüslim sermayenin Türkleştirmesinin olduğu anlaşılmasın, Sermayenin milliyetinin, dininin fark etmediğini biliyoruz. Ziya Gökalp'de sermayenin Türkleştirilmesinin ideolojik savunusunda, Müslüman-Türk burjuvazinin Avrupa sermayesiyle işbirliğini şart koşarken ne söylediğinin farkındaydı. Bu yazıda, bu halkların acılarını kuru ve soğuk istatistiğe çevirmemek için mümkün olduğunca istatistiklere yer vermeyerek “öz topraklarında yabancı, azınlık durumuna düşürülmüş insanların trajik yazgılarını”,¹⁹⁶ Anadolu'dan sökülen halkların kırılmalarını, tüketilmelerini dile getirmek, Anadolu'nun renklerinin soldurulmasına, onlara yapılan insanlık dışı muamelelere ve insanlığa karşı işlenen suçlara dikkat çekmek istedik. Yoksa sermayenin tabiatı hangi milletten ve dinden olsa değişmez. İzlenen ekonomik politikalar çerçevesinde davranan kapitalistler, dini, milliyeti ne olursa olsun bir örnek hareket edeceklerdir. Müslüman-Türk kapitalist dayanıksız beyaz eşya üretirken, Yahudi kapitalist daha dayanıklı bir mal üretmeyecek o da azami kar için aynı tavrı sürdürecektir, sürdürmüştür de, gümrük vergilerinin arkasına saklanarak ne kadar dayanıklı! Mallar ürettiklerini biliyoruz. İnsanlığı sömürmeden yaşayamayan sermaye dini ve milliyeti fark etmeden daima haksızlığın temel kaynağıdır, daima insanlığın sırtında bir asalaktır.

¹⁹⁵ Akçam T. İnsan... s 185

¹⁹⁶ Erdem Emine Bir Yerde Bir Gül Ağlar Belge Y. 2000 s 23